

СОБО'ГА.

I.

Ve východních Čechách je nevelké město S.; v tom městě měli ulici, snad už je dnešního dne dlážděna, a té říkali „Šalamounská“.

V té ulici stály samé přízemné, kamenné domky, se šindelovými střechami a plechovými korouhvičkami, pěkně obilené, čistých jasných oken, jejichž vypořádání bylo světle zeleně natřeno. Kromě těchto kamenných stavení stálo tu také několik staročeských dřevěných, s podsínkami o dřevěných sloupech, divně vyřezávaných. Domky ty byly také jen přízemné a jenom jeden z nich, ten poslední, měl patro s pavlačí slušně vyřezávanou a s pěknými sloupky, slohu ovšem méně přesného a známého.

Této odlehlé ulici s dřevěnou podsíní, příjemnou zvláště za deštivých dnů a za šera vlažných letních večerů, jména Šalamounské úředně nedali. Slula proto tak ve městě, že po značnou řadu let přebývalo v ní několik takových mudrců a mudrlantů, ovšem nestudovaných a samorostlých, kteří se rádi zabývali věcmi, jež se zdály celkem buď podivny nebo zbytečny.

Předposlední z nich byl starý Rys, šedivý mládenec, zajisté podivín a nad světem mrzutý, jak už je zřejmo z těchto výpovědí jeho, že kdyby se mělo a

mohlo trestati myšlení, že by svět nestačil, neboť by byl jedny Kartouzy, a že Bůh dal svět lidem k hádání a řekl: „Hádejte se,“ a proto že není žádné pravdy na světě. A ještě jiné výpovědi po něm opakovali, jen že většinou s indignací nebo alespoň hlavou kroutíce.

A poslední Mohykán z těch mudrců v Šalamounské ulici byl mistr Sobota.

Na trámě nad podsíňkou jeho dřevěného domku houpala se plechová červená kniha se zlatou ořízkou; na desce této knihy stálo pod Sobotovým jménem slovo „knihař“, také zlatou literou. Z podsíňky vedly dveře do krámu s výkladní skříňkou, v níž bylo nejvíce modlitebních knih a k vánocům kalendáře a živé kolorované archy „betlemu“. Za krámkem měl svět-nici a dílnu zároveň. Okna její hleděla na dvorek a na zahradu, plnou ovocných stromů. Nad podsíňkou v průčelí mělo Sobotovo stavení v lomenici dvě nevelká okna, v nichž před bělostnými, plátěnými záslonkami kvetly měsíčné růže, reseda a balsamínky.

Tam bylo „na sedničke“, jak se u Sobotů po starodávnu říkalo, či jak tu tam u sousedů „na pokojíčku“. Na sedničku se chodilo ze síně po dřevěných schodech.

Taková byla residence knihařského mistra Soboty, jenž, kdyby již pro nic, proto zasloužil býti připuštěn mezi mudrce ulice Šalamounské, poněvadž dělal sny.

Dosti se tomu lidé nasmáli, když se proneslo, že Sobota chce toho dokázati, aby si mohl na noc přichystati sny, jaké by si jenom přál, jako když hodiny natáhne. Nejprve tomu nechtěli ani věřit a mínili, že Sobota snad sny vykládá, ale nedělá.

„Ne, ne, dělá —“ ujišťoval Mrázek kostelník. „To jest, pokouší se, aby mohl dělat —“

Na vysvětlenou pak dodal, že přinesl Sobotovi od pana děkana knihy do vazby, v jedné z nich že bylo nějaké čtení o spaní a snech. Mistr Sobota, jak už bylo jeho zvykem, nejprve knihy pěkně přečetl, a pak teprve spíše důkladně nežli ozdobně svázal. A z té jedné knihy připadl mu ten podivný nápad a hned jal se dělati zkoušky a pokusy. V městě se tomu nasměli a napovídali toho, jak knihať celý den schválně nejedl a pak šel spat, a co všechno poručil, aby mu spicímu dělali, jak druhého dne, když mu žena usnula, zapálil jalovec a jak jím po světnici silně začadil, po druhé pak usedl k hlavám spící své polovice a jak na starém, hrčivém mlýnku mlel kávu, až všecka světnice ji zavoněla, jak Vincu učedníka, který jindy spal na půdě, k vůli zkouškám uložil do své vlastní postele, jak mu spicímu kladl knížky na prsa, větší a větší, až posléze milého Vincu obtížil starým Hájkem ve dřevěných deskách a nesňal ho, až ubohá oběť svého principála, tvrdě spící, začala z těžka dýchatí a ze spaní funěti a vzdychati, jako by jí na prsou ležel celý vrch.

A co vtipů bylo, štiplavých i planých, když si vypravovali, jak pak každého rána Sobota ženu nebo Vincu vyslychal, aby věděl, jaké jim udělal sny. Tenkrát se také protější Hanousek, malý, tlustý pekař, chtěl zavtipkovati. — Jednou ráno v ten čas snových zkoušek stál ve své pekařské, lehounké toilettě, máje na bosých nohou zamoučené trepky, před svým domkem, zrovna v tu chvíli, kdy Sobota zavěšoval s Vincou výkladní skříň. Pekař stroje široká ústa již napřed do smichu pravil:

„Já řku, sousede, jaký pak sen jste si na dnešek udělal?“

„I dost šeredný, sousede,“ odvětil Sobota hned a suše, jak činíval. „Než jsem usnul, podíval jsem se

na váš rohlik, a hned se mně zdálo o velké drahotě a hladu —“

Soused se ho vícekrát na sny neptal. A jako Hanouska, odbyl i druhého, třetího vtipálka a pak měl pokoj. Se zkouškami však a pokusy spokojen nebyl.

„Sny jsou jako voda na potoce. Vlny jdou a běží, ale poručit jim nemůžeš. Zkalit si je může každý sám, nebo mu je bouřka zkalí. Ale vyjasnit, to je, pane, nesnadná věc.“

Takový byl výsledek jeho zkoumání.

Dokud žil ještě nebožtík starý Rys, „ten vrchní Šalamoun“, jak mu leckdes přezdíli, bývaly nejhlavnější besedy u tohoto podivného, šedovlasého mládence. Také Sobota tam chodíval s těmi několika málo vyvolenými, kteří byli Rysovi vhod. Někdy si Rys jej samotného pozval a pouštěl se s ním do divných hovorů. Po smrti Rysově přešla nevelká, než dosti zajímavá jeho bibliothéka dle jeho posledního poručení k Sobotovi, jenž ji měl jak náleží v úctě. Bylo to již z toho zřejmo, že té staré, červotočivé almárce popřál čestného místa nahore „na sedniče“ či na pokojíčku.

S tmavou almárkou Rysovou přestěhovala se také jeho besední společnost k Sobotovým. Když bylo na podzim po polní práci, neboť každý ten soused „besední“ i Sobota měli kousek role, když bylo zaseto, brambory vykopány a trochu toho zeli sklizeno a nastaly časné soumraky a dlouhé večery, přicházeli besedníci jeden po druhém a zasedli ke stolu, na lavici u zdi nebo na zidku kolem obilené peci, stojící zrovna vedle tmavozelených kamen a zabírající značný kus světnice dosti prostorné a čistě vybilené.

Šíma perníkář, od neštovic ve tváři doličkovatý, když obyčejně začal, dal se do vandru a do světa, a malý, suchý, pohyblivý Linhart, krejčí, jak mu říkali

Linhartiček, ten nade vše historii miloval. V ní kromě Soboty, jehož vlastním oborem byla politika, neměl sobě rovného. Tolik anekdot a příběhů o potentátech a slavných mužích, zvláště o Žižkovi a Napoleonovi I. žádný nevěděl.

Mnohé té historické zprávy zajisté ani slavní historikové neznali, jako tu, že když byl Napoleon I. na ostrově sv. Heleny, že měl českou kuchařku, a že tam, nemaje žádného vojska, na něj tak uvykl, komandoval dřevěné vojáčky a že umíraje, řekl třem generálům jemu věrným: „Přál bych si, abyste byli ševci.“ — „A proč?“ — „Aspoň byste věřili na pána Boha.“ — Také nedočkal se Linhart žádného odporu u besedního kollegia, když s vážnou tváří vykládal, že přede dvěma sty lety bylo v Čechách zrovna tolik lidí jako nyní, ale že mor a vojna za Valdštejna tolik toho zničily, a že to zase tak bude, neboť přijde veliká změna, o kteréž vůbec tuze rád uvažoval a pojednával.

V té společnosti kmotr Čermák, široké a plné tváře s tenkým, táhlým nosem, velikých, dobráckých, šedých očí, skoro ustavičně mlčel a jen se usmíval, nechechtal-li se, což obyčejně bývalo při Šimových dobrodružstvích z vandru.

Jednou za čas zavítal také do Sobotovy akademie soused Mrázek, kostelník, jaksi mimořádný její člen, a tu pokaždé pověděl něco o faře, zvláště co měli nebo budou mít dobrého, a o panně Apince, kuchařce. Mlsný Mrázek se jindy často oblizoval, ale tu, když besedníci na sebe mrkli a dali se popudem Šimy perníkáře do traktací a jídel, a když každý vypravoval o něčem dobrém, co kde viděl nebo čím ho kde uctili, tu se Mrázkovi sbíhaly sliny, oči se mu jen smály a přes tu chvíli se oblizuje, po každém jídle živě vyličeném hlavou stranou pokyvoval a opa-

koval: „Hm, pane, to věřím! To bych já také — to já rád —“ Zrovna tak jako říkával na děkanství, když mu kuchařka řekla, co dnes budou mít: „Panno Apinko, to já rád!“ Kterýmžto proslovením vítal každé jídlo, třeba jich šlo pět za sebou, leda s tím rozdílem, že čím dále tím častěji se obližoval a ohlášenou krmi nadšeněji vítal dodávaje: „Panno Apinko, to já rád! To já tuze rád!“

Tak u Sobotů zasedali, kdy poslední zásvit denní počal zápasiti se stíny časného soumraku, a vydrželi v nich i pak, kdy zhoustly, i beze světla. To bývalo, když se příliš zabrali do hovoru a když Sobotka byla v krámku nebo si prozpěvujíc něco venku kutila. Ale jak se ozvalo soumrakem klekání, umkli na vážný zvonu hlas všichni, byť i byli v nejlepším, a pokřižovavše se, pomodlili se pozdravení andělské a za dušičky, pak si popřáli dobrého večera, a když v tu chvíli Sobotka přinášela rozžehnutou lojovou svíčku ve dřevěném svícnu, hovor rozproudil se na novo, nebo se dal Sobota do čtení. Čítával z knížky, často také z novin, a žádnému to nevadilo, že byly staré. Jen když byly Havlíčkovy, ať Národní Noviny nebo Slovan. Ovšem že čechtavý Čermák nejraději vítal Šotka ze všech těch plodů britkého péra Havlíčkova.

Tak odbývány řádné schůzky na podzim a v zimě na večer nebo večer po večeři a mimořádně také v neděli odpoledne. Byly to pěkné chvílky ve vytopené Sobotově světnici v té družné společnosti, kdy venku soumrakem nebo tmavým večerem; harašil déšť a ozývalo se hlasné šumění stromů ze zahrádky, a v zimě, kdy venku mrzlo, jen se jiskřilo, nebo když víchř vzdouval mračna sněhová a vál, že u Sobotů měli závěje až na podsiňce, a besedníci měli co chrániti světlo, když po besedě se svítilnou v ruce se rozházeli.

Nejvíce se těšil na tyto soumraky a večery Sobotův Vašíček, dokud ještě chodil doma do školy. Sedal někde v koutku nebo na peci a maje oči rozšířeny naslouchal pobožně vypravování sousedů o starých časech a starých lidech, o tom, jak tu v městečku bývalo, jaké zvyky panovaly, jaké příběhy, smutné i veselé se udály. Nedýchal, když bylo něco vážného, a chechtal se s kmotrem Čermákem, když Šima perníkář vypravoval o nějakém čtveráctví z vandru.

Pozorně také naslouchal, když tatínek četl, třeba že hoch všemu nerozuměl. To, co tu čteno, bylo většínou z černé almárky po nebožtíku Rysovi, knížky to, z nichž Sobota některých nejen žádnému nepůjčil, anobrž je i zatajoval. Jenom zasvěcenému kruhu besední akademie nebyly spisy ty, v nichž několik bylo rukopisných, sedmerou pečeti zapečetěny. Znalíť je z části již od nebožtíka Rysa. A něco z těch tajených věcí, jako na příklad Havlíčkovy Tyrolské elegie, uměl Linhart jako sám Sobota z paměti. Opatrnosti té za doby regimentu Bachova nebylo arci nazbyt. Než i pak, první čas, kdy doba útisku minula, zůstal Sobota rovněž tak nedůvěřivým a zvláště se varoval Hláška výběřčího, bývalého granátníka, jenž rád o čtenářství Sobotově vtípkoval a rovněž se o Sobotovy hospodářské záležitosti nazbyt mnoho staral.

Tomu Sobota jednou, když si opět brousil svůj granátnický vtíp o rok čtyřicátý osmý a o válečné knihařovy zásluhy v národní gardě, kdy prý znamenitě hájil vlast, odvětil už všecken popuzen, tak že arci nebojoval jako on, Hlásek, když v Praze o svatodušních svátcích v granátnické čepici děti polykal. A to pro smích panu výběřčímu zůstalo a ten zase to připsal Sobotovi do své paměti. —

Za této doby podnikl Sobota z nenadání velikou cestu, kteráž zůstala celkem jeho tajemstvím. Odchá-

zeje oznámil svým přátelům a známým, že jede do Uher ke strýci. Totéž pak vypravovala i Sobotka, když muž odjel, a rovněž byla tak skoupá na vysvětlenou jako muž, proč tam jede. Také i pak, když se Sobota za několik neděl navrátil, zvědavci mnoho nezvěděli, leda to, že byl strýc v Uhřích nemocen. Bylo patrné, že Sobotovi něco tají, že ta daleká a nákladná cesta měla svůj háček. Pak se ovšem rozšířila zpráva, že jim umřel strýc; Sobota tedy pravdu mluvil. Než okamžitě to vyjasnění pohaslo záhy, když zjištěno, to že neumřel onen strýc v Uhřích, úředník, nýbrž druhý strýc, farář.

Ale Sobota ani slova nepřičinil, aby záhadu tu povyjasnil. Časem na to ovšem lidé zapomněli, třeba že mnohý, jako sám výběrčí, dosti dlouho pozoroval Sobotův domek, nenastane-li tam nějaká změna, není-li pozorovati, že by mudrlantský knihař snad něco byl podědil.

II.

Hlásek konečně upozoroval změnu, ale ne hned, nýbrž teprve za hezkou dobu.

Z počátku po té cestě chodilo u Sobotů všecko jako jindy. On vázal knihy, jichž nikdy mnoho nebylo, tak že je většinou všechny a pohodlně přečetl, neboť málo kdo na vazbu hartusil, jezdil na výroční trhy s kalendáři a modlitebními knihami, tu tam také jinačí prodávaje, pracoval, když bylo nutno, na koušku zděděné role a na ostatní najaté; Sobotka pak obstarávala domácnost, hleděla si svého nejmilejšího Vašíčka, chodila do krámků, když venku zazvoněno, pomáhala muži a zpívala skoro celý den.

Měla již takovou šťastnou povahu a pěkný hlas. Jak ráno vstala a vlasy sobě rozčesávala, už zpívala,

a pak při práci, ve světnici, po domě šukajíc, na dvorku drůbež krmíc, pořád; a když nezpívala, alespoň notovala, nápěvy ráda všelijak prolamujíc a kudrlinkami ozdobujíc, ale čistě, protože měla dobrý sluch.

Znělo to dosti pěkně a v sousedství ji rádi poslouchali. Nikdy žádného nezarmoutila, každého potěšila, a byla vždycky ku přátelským službám a sousedské pomoci ochotna. Sama se také nikdy nermoutila, třeba že nad jejich domácností nebylo nebe vždycky bez mraků a stínů; alespoň velké starosti na ni nebylo znáti a nikdy si nikomu nepostěžovala.

Těch mráček a stínů pak přibylo, když zavezl Sobota Vašíčka na studie. Tenkrát Sobotka plakala, když jedináček opouštěl rodný dům, když ho před podsíňkou naposled objala a políbila, žehnajíc mu čelo svatým křížem. Než i tu těšila, jak bylo její povahou, chlácholíc plačícího chlapce.

„Mlč, mlč, Vašíčku, však dá pán Bůh až na vánoce — mlč, holečku.“ A sama slze stírala.

Po několik dní pak neslyšeli v sousedství jejího zpěvu. Nevelká, hbitá knihačka drobné postavy běhala, šukala, pracovala jako jindy, zamlklá však jako choré ptáče. Ale pak, když nastal advent, když se schylovalo k vánocům, tu zase jako by přišlo její jaro, zpívala, notovala pobožné, adventní i jiné, světské, smutné i veselé. Čekalať své pískle do hnízdečka, těšila se na Vašíčka, až se ho konečně dočkala.

V tu dobu, kdy hodný a zvedený ten hoch odcházel a přicházel, přinášeje vždycky pěkná vysvědčení, počal výběrcí Hlásek pozorovati u Sobotů tu změnu. Studie stály peníze, a knihařovi nechtěli, aby Václav měl hlad a nouzi trpěl. Vydělky však byly chabé, pole neslo leda tak to živobytí, a tak nezbylo, nežli sobě vypůjčiti.

„Ach, pěkné dědictví po panu strýci — dluhy dělají,“ povídal Hlásek spokojeně hlavou pokyvuje.

„Ale viděti to na nich není —“ odvětil jeho známý, s nímž o tom mluvil.

Také nebylo. Děloť se všechno pro Václava a pro něj rádi snášeli Sobotovi všechny starosti. Také se nadáli lepších časů, jsouce oba dověrní a vždy náchylní na svět hleděti spíše růžovým sklem, nežli začmoudlým ducha těžkomyslného. Šetrili arci více než kdy jindy. Sobotka byla spokojena, jen když měla hrneček slabé kávy a kousek chleba, a zpívala a těšila jiné jako jindy. Sobota pak se obmezil i ve své jediné útratě; kupoval si na každé nedělní odpůldne doutník. Nyní mu vydržel na neděl několik, poněvadž kouřil většinou na studeno. Knihy a besední společnost mu zůstaly, a tak byl spokojen. Společnosti pak se dostalo nad obyčej hojné látky.

Po dusném tichu doby Bachovy nastala „veliká změna,“ třeba ne ta, kterou prorokoval Linhartíček. V Šalamounově ulici v Sobotově světnici, v létě někdy také na jeho podsiňce, odbývaly se mimořádné schůze, jako roku padesátého devátého, a pak potom příštího roku, i později, zvláště když vypuklo v Polsku povstání.

Tu zase Sobota měl první hlas, předčítaje a vykládaje noviny. Sporu a různic v besedním kolegiu valně nebylo, poněvadž sympathie všech a zvláště Sobotovy nesly se k synům nešťastné Polsky.

Jednoho dne na podzim vzbudila Sobotová svého muže a učedníka ještě za tmy. Sotva že se přistrojili a čerstvě uvařenou „káčku“ vypili, přirachotil vůz, před nímž v hustém, ranním šeru bělal se nevalný kůň. K okovaným bednám a tyčím na stany přidali i bednu Sobotovu. Nešťastný bělouš pak sotva z místa vytrhl, zvláště když na vrch beden a kufrů usedly

ještě kramářky. Mužští šli za vozem. Nebylo to nic příjemného za toho pochmurného jitra a ostrého větru, jenž vál zrovna do tváří kramářům jedoucím do sousedního města na výroční trh.

Sobotová, dobře muže svého opatřivši, hleděla za nim, pokud jí v šeru nezmizela postava jeho dosti vysoká a vychrtlá. Bylo jí ho lito, že musí v tu nevlidnou, ranní chvíli ven, aby pak po celé půldne stál u krámků a vrátil se pozdě v noci, skřehlý a hladový třeba s malým nebo žádným výdělkem. Jen aby byl jarmark dobrý!

Odcházejíc do stavení nenadála se, že se jí Sobota dnes mnohem dříve vrátí nežli všichni, že nepřijede na bednách sedě, nýbrž jako nějaký pán. Když za soumraku téhož dne odbývala nějakého chlapce v krámků, zaslechla pojednou, jak jejich ulicí hrčí kočár. Nebyla by si toho valně povšimla; než rachot kol rázem utichl, a když vyhlídla poloskleněnými dveřmi krámků, spatřila, že cizí povoz se zastavil zrovna před jejich stavením.

A hle, dva z něho sestupují, a jeden z nich, ten delší, sušší, i totě Sobota — ano — je pravda! Ale ten druhý v plášti — A již zvonek u krámků zacinkal, jak prudko otevřela.

„Soboto, jsi-li to ty?“ volala knihařka.

„Jsem, jsem a vedu ti hosta — Honem, rozsvěť —“

Mnohem pak později, již za čiré tmy, zastavil se kramářský bělouš s fasuňkem před Sobotovým stavením, a tu složili knihařovu bednu a uředníka; a dále pak nesli kramáři a kramářky města S. podivnou zvěst domů i do hospod o tom, jak Sobota nechal krámu a všeho, a jak se domů navrátil ve krytém kočáře pěkně za větrem.

Dopoledne přijeli do sousedního města, šli se ohrát do hospody a pojist talíř dršťkové polévky a pak vy-

kládat zboží. To všechno také dělal Sobota. Odpoledne však dlouho u krámků nestál a nepřeslapoval, otloukáje nohu o nohu, aby se trochu zahřál; přišelť pojednou pro něj z velkého zájezdného hostince podomek, aby tam přišel, ale hned, že by nějaký pán s ním rád mluvil. Za hodnou chvíli na to přiběhl Sobota zase ku krámků a nařídil uředníkovi, aby tu zůstal sám, že pojedje napřed domů. A brzo po té zahlédli ho dva kramáři ze S., an sedí v kočáře s nějakým cizím pánem. Pokřikli na něj, kamže to jede.

„Domů, domů, tu s panem strýčkem —“

V ten rozum si jarmarkáři vypravovali cestou i doma i v hospodě, kam někteří ještě zabloudili. Toho večera v S. o jiném nemluvili, nežli o Sobotově nenadálém hosti. Sobota o jarmarce volal na známé, kteří se ho ptali, že jede s panem strýčkem. Druhý jeho strýc, farář, byl na pravdě boží, tedy je tento host strýc úředník, bratr nebožky Sobotovy matky, bývalý justiciář a pak sudí v Uhrách. Tam pobyl mnoho let, až posléze ho poslali do Polska, do Haliče.

Ve městě S. ho skoro ani neznali. Nebyltě ani rodák městský, pocházejí ze samoty, z Dolanského mlýna, a vystudovav, málokdy zavítal do rodné krajiny. Co se stal sudím v Uhrách a pak v Haliči, ani jednou ji nenavštívil. Jen Sobotovi se o něm někdy, a to jen v rodině, zmínili. Poněkud více se o něm mluvilo, ale nejvíce jen v Šalamounské ulici, když se Sobota před časem vydal tak pojednou a z nenadáni na dalekou cestu, pryč do Uher, k němu. Po druhé o starém strýci knihařově více mluvili, a ta povídka, co o něm proskočila, zajímala všechny.

V tom městě, kde Sobotův strýc byl sudím, zadrželi nějakého vznešeného Poláka, jenž byl nad tím všecek zuřiv a zoufalý. Bylo to v ten čas revoluce. Byl uvězněn a na rozkaz sudího bedlivě střežen. Po-

koušel se všelijak, aby se vysvobodil, a již se mu podařilo opatřit si podporu a byl by málem vyvázl pomocí úředního sluhy, kterýž se dal získati sliby bohatého šlechtice. Než ostražitý a nad obyčej přísný Sobotův strýc přišel tomu na stopu. Sluha, ač měl četnou rodinu, ihned ze služby propuštěn a zavedeno s ním vyšetřování. Šlechtic pak odveden do jiné místnosti a strážěn ještě pečlivěji. Sudí čekal jen na instrukce, kam dopravit v tehdejších bězích důležitou tu osobnost, nebo jak s ní naložiti.

Všecko město bylo příznivo zatčenému, záhadnému šlechtici, jehož jméno žádnému, vyjma soudce, nebylo známo. Každý však tušil a věděl, že to nějaká důležitá osobnost, která něco strojila a měla zajisté význačnou úlohu v krvavém dramatu, jež se právě odehrávalo a jež každé věrné srdce polské s horoucím úcastenstvím sledovalo. Každý by byl zatčenému z té duše přál, aby vyvázl. Mluvílo se o pomoci, počali také jednati, ale ostražitost soudcova zmařila všecko. Nebyl pro svou přísnost a bezohlednost už prve oblíben. Nyní na se popudil hněv všechněch.

Tu pojednou, prve nežli došla instrukce, přijela do města nějaká dáma s malým průvodem. Ptala se ihned po zajatém šlechtici a pak se odebrala přímo k soudci. Tam pobyla prý velmi dlouho, prosíc, zadonic za svého muže. Posléze sličná ta šlechtična, byla prý nějaká hraběnka, klekla před sučím a nabízejíc mu plný klin šperků a zlata, plačky žebřala za svobodu svého manžela. Na toto nabídnutí prý sudí velice se rozhněvav z komnaty odešel. Hraběnka všechna uplakaná, rozčilená, vrátila se do hostince s nepořizenou.

Všichni srdečně litovali sličnou, nebohou paní. Sudí se ani neukázal. Zajisté tušil a věděl, jak v městě posuzují jeho jednání. Zůstal však mrazivě klidným,

nedbaje ničeho, ni citu ni veřejného hlasu, ani toho, že by se byl snadno mohl zodpovídati, kdyby mu byl zatčený šlechtic „zmizel“, prve nežli přišly instrukce.

Ty mu doručeny přístího dne, a téhož dne ještě odvezen polský hrabě, četníky jsa střežen, z města. Hraběnka odjela o něco později za ním. Na večer téhož dne seděl sudi ve své kanceláři. Pobyl tu přes čas, poněvadž se mu nakupilo mnoho práce. Venku již bylo tma. V tom, jak byl zabrán do práce, zaslechl, že někdo zaklepal na dvěře. Nejsa si jist, mlčel a naslouchal. Klepání se ozvalo skutečně.

„Vejděte!“ zvolal sudi úsečným svým způsobem.

Však dvěře se nehnuly. Rozmrzen vstal a nechav světlo na stole, kde pracoval, šel ku dveřím a otevřel. V tom, jak se ven nahnul, aby se přesvědčil, kdo ho vyrušuje, mihla se bleskem ze tmavého kouta ruka a sudi Záleský vykřiknuv zpět zavrával. Chodbou mdle osvětlenou mihla se jako stín prchající postava a zmizela ihned na tmavých schodech a skokem pak se ocitla ve tmě na ulici. Když po té sluha přišel do kanceláře, našel pána svého v kaluži krve ležícího bez sebe na prahu. Vražedný ten smělý útok způsobil veliké zděšení a veliký zmatek.

V kanceláři zůstalo vše v nejlepším pořádku, ani jediným listem papíru nebylo hnuto. Každý tedy uznal, že smělému úkladníkovi o jiného neběželo, než o to, aby vražednou dýkou sudiho shladil. Ihned vyslání četníci, aby pachatele stihali ve městě i v okolí. Všecka však přehlídka, všecko honění bylo marno. Vrah zmizel beze stopy a nebylo ani nejmenšího zdání, kdo by byl. Domněnek se vyrojilo ovšem dost a dost; žádná však nevedla na stopu.

Tolik však bylo jisto, a každý měl to přesvědčení, že vražedný ten útok se stal hlavně k vůli zatčenému hraběti. Vyslání tedy četníci za hraběnkou a jejím

průvodem. Nešťastná pani byla v sousedním městě zastavena, vyslýchána, ona i její čeleď. Ale vše marno. Za nedlouho propuštěna i ona i její družina.

Neznámému, tajemnému úkladníku se však úplně nepodařilo jeho dílo. Rána Záleskému zasazená byla sice dosti těžká a povážlivá, starý pán jí však nepodlehl. Konečně se pozdravil a pozdraviv se odjel z města, jež se mu zprotivilo. Když odjížděl, nikdo toho odjezdu nelitoval, a loučili se s ním jenom ti, kteří se tomu nemohli vyhnouti. S těžkou jizvou na těle, mrzut, roztrpčen odjel starý, šedivý úředník, aby se vícekrát nevrátil, ani do osudného jemu města, ani do Haliče.

A nyní se pojednou vyskytl v S. Ubíraje se tam, stihl náhodou v sousedním městě výroční trh a vzpomenuv na sestřence, knihaře, že tu snad také bude, ptal se po něm. Sobotu v tom hostinci znali dobře, a tak se stalo, že sudí se shledal bez obtíží a hned se sestřencem, jediným svým příbuzným.

III.

A nyní působil potěšení jeho ženě.

Jistá věc, že se Sobotka nejprve lekla, ale pak se opravdu zaradovala. Těšit ji příchod strýce, takového pána, opravdu, a pak se jí ihned živě kmitlo hlavou, o čem tak někdy s mužem rozmlouvala, když starostně uvažovali, jak bude dále s Vašíčkovými studiemi, které je již přemáhaly, že kdyby tak pan strýc v Polsku — a že by mohl, když sám děti nemá a jiných příbuzných také ne, a když Vašíčkova bába byla jeho vlastní sestra —

Teď tu seděl na tvrdé židli u starodávného ještě stolu s trnoži, jediná její vtělená naděje, starý pán ve tmavém, upjatém kabátě, v černém atlasovém ná-

krčníku, v němž se blyštěla brillantová jehlice. Nad širokým čelem měl plno hustých šedivých vlasů, nad očima husté obočí a pod táhlým nosem do běla šedé kníry, krátce přistřižené, tak že mu nade svrchním retem poněkud trčely. Jinak byla jeho vráskovitá tvář, vážného ano přísného výrazu, hladce oholena.

Sobotka byla ke každému vlídna, laskava a ochotna, na tož k panu strýčkovi! A zůstala vtělenou ochotností a laskavostí a nepřestávala se kolem pana strýčka, jemně voňovala, otáčeti i pak, když se s ní dosti chladně uvítal, když všecka její nabídnutí skoro zamítl i kafičko, na které nejprve vzpomněla, chtěíc ho nějak uctiti. Přisvědčovala, chudák, nebo se divila, když něco proslovil, poskakovala v ochotném spěchu, když si pan strýček přál sklenici vody; když pak o unavení mluvil, a že by si rád odpočinul, hnala se nahoru na sedničku, povlekla okamžikem peřiny, třeba že byly čisty, zatopila a pak, když pan strýček nahoru odcházel, přála mu „dobrou noc“ několikrát, a aby si dal u nich něco pěkného zdáti, a nic ji nehnětlo, že na to vše strýc nic neřekl a jen jaksi odměřeně se s ní rozloučil a ji dobrou noc přál.

Ale nechtě, to všecko pro Vašíčka ráda přijme.

Sobota vyprovázel strýce na sedničku a vrátil se za malou chvíli. Nebyl nijak tak hovorný a patrně potěšen jako jeho manželka.

„Řečí mnoho nenadělá a citu také nemá nazbyt —“ to bylo první, co Sobota promluvil, když se ženou osaměl. Ale ona mu nepřisvědčila, omlouvajíc pana strýčka, že je po cestě unaven, a že každému není vždycky do hovoru. Ji upokojovalo a těšilo, že nepřeslechl, když nadhodila slovo o Vašíčkovi, že se hned a nějak ochotně po hochovi ptal, kolik mu je let, jaký je, jak se chová, jak studuje, a jak se divil, že pomalu již odejde z gymnasia. Nyní jala se vyslýchat Sobotu,

když tak sami byli, aby zevrubněji pověděl, jak se se strýcem shledal, o čem spolu cestou jednali, jmenovitě, přijel-li strýc jenom tak návštěvou, nebo zůstane-li snad —

„Zůstane-li, nevím. Ptal jsem se ho sice, ale on, až jak se mu zalíbí —“

„Pán bůh dej — no, přičiníme se; snad by na stará kolena nechtěl zemřít mezi cizími. Hleděla bych ho, ošetřovala — Ale jak s bytem — To ona naše sednička by mu byla malá —“

„Povídal, že si najme byt, abych mu nějaký poradil. Zmínil jsem se mu o sedniče, ale povídal, to že nejde, že chce býti sám —“

A již to Sobotka uznávala, když si toho pan strýček přál.

„Bárci, bárci —“ jak ona ráda přisvědčovala vyslovujíc rychle „ba arcif.“ „Takový pán je zvyklý, a u nás je přece někdy dost hluku.“

A hned věděla o bytu, který by se mu hodil, a hledala v duchu jiné, aby měl pan strýček na vybranou.

Spokojeně pak ulehala, jedině tomu se divíc, že Sobotka se z nenadálého příchodu strýcova tak tuze netěšil. Ráno, když vstala, začala se svou zpěvnou, ale sotva že několik čistých a jasných tónů jejího hlasu se ozvalo tichým ještě domem, už se zarazila. Jak pak kdyby strýček nahore to nerad měl anebo ještě spal. A tak si notovala celé ráno jen tak polohnahlas, pozvukujíc si beze slov při práci. Kolikráte také vystoupila po schodech nahoru naslouchajíc, je-li vzácný host už vzhůru. Byl už bílý den, když zaslechla jeho kroky. Ihned poslala muže nahoru, aby tam zatopil a se přeptal, kde si přeje strýček snídati, nahore-li, nebo dole.

Když pak Sobotka přišel po druhé, zastal pana strýčka ustrojeného s nějakou knihou v ruce.

„Snad se modlí —“ pomyslnil si Sobota, stojí u dveří, neboť nechtěl strýce vytrhovat. Ale ten nějak rychle listy obracel, pak prudce knížku sklapnuv pokročil, a v tom zahlédl sestřence.

„Ah, ah, pan Václav — Právě se divím, jaký jsi čtenář a mlsálek. Samé znamenité věci —“ dodal ironicky — „třeba že většinou zapovězené —“ a ukázal na černou almárku po nebožtíku Rysovi. Ah, ah, černá almárka!

Vida, vida! To se asi pan strýc podivil, když dvířka otevřev uviděl tak pěknou společnost, pro niž mívával jen paragrafy. Sobota se v duchu tomu zasmál. Černá almárka a strýc!

„Od koho to máš? Koupils to?“ ptal se sudí, tmavé své oči pátravě na sestřence upíraje, jako by ho vyslýchal.

„Většinou podědil a něco také přikoupil.“

„Tak, a nač —“

„Čteme to —“

„Hm, a já bych to spálil. Ty potřebuješ takové čtení — máš dost kalendářů —“

Sobotovi trhlo několikráte v koutkách rtů, chtěl něco říci, ale v tom se ozvaly venku ženiny kroky, a přemohl se. S veselou vstupujíc přála Sobotka šťastného, dobrého jitra a nesla snídání, vonnou kávu ve staromodní sklenici, jakou jen nejlepší dole v polici sehnala. — —

Ta rozprávka o černé almárce a jejím obsahu byl první stín, který se mezi sudím a jeho sestřencem mihl. Před Sobotkou se však ani potom jeden ni druhý již více o tom nezmínil. An strýc ještě snídal, vzal knihař na se černé, v předu trochu již lesklé spodky, vestu až ke krku, černý hedvábný šátek, který mu žena pěkně uvázala a na něj bílý límeček košile vyložila, tmavohnědý kabát a na hlavu, na temeně

značně prořidlou, soukennou čepici a vydal se pak s panem strýcem prohlédnout byt, který již Sobotka před tím za nejlepší uznala. Byl na náměstí o dvou pěkných, světlých pokojích.

Mimo nadání se panu sudímu nelibil, poněvadž zahlédl v domě mnoho dětí a poněvadž vedle byl zájezdný hostinec. Zvolil si pak ten, o kterém se toho Sobotovi nejméně nadáli. Byl zrovna v sousedstvu, v onom jednopatrovém dřevěném domě, jenž stál na konci ulice, nemaje kromě Sobotových žádného souseda.

Sudímu se zalíbil, že byl pěkně stranou a že majetníci jeho byli bezdětní manželé, nemající žádného polního hospodářství. V prvním patře měli do zadu dva pokoje, odkudž bylo viděti na zahradu za stavením a dále do polí a k lesu, jehož tmavomodrý pruh rozkládal se obzorem. Volba tohoto byla chvály hodna. Sobotovy však překvapila a zrovna netěšila, ačkoliv jim pan strýc zůstal takto v bezprostředním sousedství. Ale usadil se v domě výběrčího Hláška, o jehož přátelství Sobota nebyl přesvědčen.

Rozumí se, že Sobotka panu strýci o všechno se jak náleží postarala, všechno mu upravila, každé jeho přání ochotně vyplnila, jen aby byl spokojen. Také se rozumí, že hned po příjezdu pana strýčka bylo plné sezení besední akademie, že se všichni dostavili a tentokráte mlsný Mrázek nejdříve, jen aby hodně vyzvěděl a mohl podati zevrubnou zprávu na děkanství, jmenovitě panně Apince. Vlastně však Sobota nejprve s Linhartičkem mluvil, a to před schůzkou, když se potkali na podsíni. A tu proslovil mistr knihařský své mínění upřímně a bez obalu, jak to ani před ženou neučinil, věda, že Linhart věci rozumí a dobře smlčí, co mu důvěrně svěřeno.

„Viš,“ mluvil tlumeným hlasem Sobota, kloně se k malému, drobnému mistru. „Strýc je z Bachovy

školy — A již to víš, co bych víc povídal, leda to, že bych nechtěl státi před jeho soudnou stolicí, jak byla nebožka matka má jeho vlastní sestrou — To ti ráno bylo, když jsem ho zahlédl u Rysovy almárky! Ten se asi díval na Kutnohorské epištoly, na Šotka a Slovana! — A ‚Tyrolské‘ měl zrovna v ruce —“

„A jak, vyjdete spolu?“

„Myslím, — Já začínat nebudu a nač — Ale také se nedám. Nás, jako jeho a mne nikdo nepředělá — A tak si myslím, proto že se nerozejdeme.“

O tomto všem, když se sousedé u něho sešli, Sobota se nezminil ani slovem. A kdyby i chtěl, už k vůli Mrázkovi nebyl by mohl Tomu především o to běželo, aby zevrubně zvěděl o tom úkladu na pana soudce, jak to bylo s tou ranou a vrahem. Než Sobota více nepověděl, nežli bylo obecně známo.

„Ptal jsem se strýce na to —“ řekl, „a on také to tak povídal, jak jste slyšeli, ale více nic. Aby někoho jmenoval, to to — A vite, abych hartusil, to nešlo. Vůbec se mně zdá, že nerad o tom slyší a mluví. Ale na Poláky má nehorázně skřesáno. S ním bych nesměl začít o polské revoluci.“ — —

Sudí Záleský upraviv si byt navštívil toliko děkana a purkmistra, a kromě těch nebyl u nikoho. Nějakého úřadu jiného v S. nebylo. Sotva že tu nějaký den pobyl, zjednal si povoz a vyjel si do Dolanského mlýna, kdež se narodil a chlapecká léta svá strávil. Sobota musil s ním. Když se pak vrátil a večer seděl se ženou, pravil:

„Tak se mně zdá, že strýc má přece trochu citu. Hned jak jsme mezi stromy mlýn zdaleka zahlédli, bylo na strýci pozorovati nějakou změnu. Neříkal sice nic, jen dvě slova: „Třicet let! Třicet let!“

„Tak dlouho ho neviděl?! Božíčku, božíčku!“

„Tak dlouho — Ale ani nevzdychl, a přece mu bylo ve tváři znáti, že se v něm srdce hnulo. Když jsme dojeli ke staré lipě, viš, na rozcestí, poručil zastavit a chvíli se díval na strom a na obrázek na kmenu a povídá: „Semhle až mne vždycky nebožka matka vyprovázela, když jsem šel ze svátků do škol. Až sem, a tvá nebožka matka mně pak ještě kus cesty uzel vynášela. — Pak už nehlesl, ani co jsme dojeli do mlýna, ani pak ve mlýně. Ale všecko si dobře prohlédl, světnici, sedničku, kde s nebožtíkem strýcem farárem o vagacích ostávali, jak vždycky nebožka matka vypravovala, mlýnici, zahradu, zašel si k řece, pod olše, ano do starého lomu za mlýnem se podíval a pak jsme zase sedli do kočáru a jeli.“

„A tak nic nepovídal a nevzpomínal na stará léta?“ ptala se Sobotka.

Ptala se a divila se zároveň. Muž její dodal:

„Nevzpomínal, nepovídal, leda to, nač jsem se optal. Je to dost divno. Každý starý člověk rád povídá o svých mladých letech, a rád na ně vzpomíná. Ale strýc — Inu, je to — Takový neženatý k stáru vždycky bývá podivínem — A k tomu byl strýc po všechem skoro věk v cizině. Divím se ještě, že si na domov vzpomněl a sem přijel. Je tu skoro cizincem. Všecko se kolem změnilo, je jinačí doba, člověk je volnější. A on tomu nebude chtít rozumět —“

„No, když mu ve všem vyhovíme —“

Ale Sobotka na tato ženina slova nic neřekl.

Sudi Záleský žil skoro jako poustevník. Ráno chodil obyčejně do kostela, po kostele domů a tu něco četl nebo rovnal, před polednem zašel si na sklenici vína, kterou skoro mlčky vypil, po obědě spal, pak šel na procházku. Večer trávil doma, vaře si čaj a kouře z dlouhé dýmky se sádrovou hlavičkou. Vraťce se z procházky zašel si obyčejně k sestřenci

svému, aby tu chvíli pobyl. Tak se stalo, že tu zastal několikrátě plné besední kollegium, jež ho velmi uctivě uvítalo; zvláště Mrázek kostelník dával mu na jevo hluboký svůj respekt.

Také se sudí několikrátě dal do rokování a zdálo se, že se mu nejspíše líbily kratochvilné příběhy a různá dobrodružství z Šimova a jiných vandrů. Linhartíček se svými historickými „anekdotami“ valně nepochodil. Jak začal, sudí za krátko odešel. Několikrátě, když ho napadla zvláštní dobrá chvílka, účastnil se živěji hovoru, ano i sám vypravoval, buď něco z minulosti ze svých mladých let, o osobách, na které se Šima, z kollegia věkem nejpokročilejší, ještě pamatoval, častěji však zabloudil do Uher a pověděl leckteré dobrodružství, kterého tu sám zažil, na pustě s loupežníky a v horách s vlky.

Nikdy se však nedotekl politiky, a brzo řeč obrátil, jestliže Linhart nebo i Sobota jen z daleka zavádili o uherské příběhy z posledních let. Také diplomatické Mrázkovy otázky stranu Haliče byly bez úspěchu. Mrázek začal rozumí se, s tím, jak asi v Polsku lidé jedí, a chtěl se vlastně dovědět, jak to bylo s tou zamýšlenou vraždou a s tím záhadným úkladem, jenž pana soudce měl zničit. Ten o Polácích mluvil ještě s menší šetrností nežli o Uhřích, a bylo znáti, že jsou u něho v nelásce, ano v opovržení.

V ten čas, kdy uhodily právě první mrazy, a spadl první poprašek, dostal Sobota poštou list. Byl od syna studenta, nastávajícího abiturienta. Sobotka nechala všeho, když viděla listonoše. Vědělať, že přináší zprávy od Vašíčka. Od jiného listů nedostávali. Plna nedočkavosti čekala, až co muž povi. Ale ten četl a četl — a jistě již přečetl a ještě držel list v rukou, hledě do něho zamyšleně. Když Sobotka naléhavěji se ptala, co Václav píše, co se stalo, je-li snad nemocen, tu teprve

ji podal list, aby si sama přečetla. A když se tak stalo, sklesla ji ruka s listem a knihačka hlasitě zavzdychala:

„Bože, bože: Co ho to napadlo!“

Sobota přecházející jizbou, na ta slova se zastavil a pravil:

„Nemohl jinak jednat. — No, je to můj hoch —“

dodal jaksi s uspokojením — „Já bych to také udělal —“

„Ale strýc —“

„Tomu ani slova, ten nesmí nic zvědět. To ti povídám, žádnému, ale žádnému ani slova!“ —

Toho odpůldne Sobotka umlkla nadobro. Ani na chvílku si nezanotovala. V sousedství se tomu divili a minili, to že jistě někam z domu odešla. A muž její, zapomenuv na dílo, chodil jak byl v zástěře dlouho světnicí sem tam, a když na večer se besedníci sešli, byl nějak nemluvný. Sobotka pak sotva se ukázala. Seděla v krámě, jako by byl kdo vi jaký nával kupců. Ale zvonek u dveří sotva dvakráte zacinkal. A když hlas jeho pronikl až do velké světnice, Sobota sebou nějak hnul a pak se šel podívat ven, čehož nikdy nečiníval.

IV.

Šel na síň, ven na podsíňku, vyhlédl rychle ven do šera uličkou vzhůru, dolů, pak zastaviv se v krámku, kde žena seděla, ohlédl se opatrně a tázal se tišším hlasem:

„Nic? Ještě nic?“

„Ještě nic — Ach —“

Toho teskného však povzdechu ženina Sobota již neslyšel, neboť kvapil opět do světnice, aby se tam besedníci po něm nesháněli.

Tentokráte byl rád, když se měli k odchodu. Však se mu beztoho zdálo, že nikdy tak dlouho si

u něho nepobyli jako dnes. Jen se dvéře na síni za nimi zavřely, a již Sobota vyšel také ven. Ohlédl se opět opatrně sem tam, pak se dal vzhůru kolem souseda výběrčího, hodlaje patrně za město. Strýc sudí svítil. Kdyby tak věděl! Ale v tom se Sobota zarazil.

„Kam pak, sousede, tak pozdě za město? Už je po besedě?“

„Das ho přinesl! Výběrčí! Pro černý stín ho ani nespatrił, an vycházel.“

„Je, je; je již po besedě. A jdu — eh, učedník mně dlouho nejde — Poslal jsem ho do vsi —“

„Ah, tak —“

A výběrčí, který měl právě do hospůdky namířeno. bral se dále, ulicí dolů k náměstí, uvažuje, že před malou chvilkou sousedův učedník se venku pral s nějakým klukem, a že se on, výběrčí, nemýlí. —

Zatím Sobota minuv jeho stavení, ocitl se záhy za městem na silnici, traticí se v šeru, které valem houstlo. V pravo, v levo pustá, černá pole, v jejichž brázdách se tu tam sněhový poprašek probělával. Vál studený, sychravý vítr, a bylo smutno.

„Ubožák!“ v duchu Sobota povzdechl, bedlivě před se hledě. Pak se zastavil, opět kousek šel, až pak se navrátil, krče se a ukrýváje skřehlé ruce v kapsách.

„To již dnes nepřijde. Něco ho jistě zdrželo —“ vykládal pak doma ženě.

Ta dnes těžko usínala. Starosti ji nedaly. Měla pořád na mysli, co to Vašíček vyvedl, a zvláště to, kdyby tak pan strýček — — To ji lekal nejvíce. Myslíla dále nežli Sobota. Pan strýček se již nějak obracel. Sám, bez říkání se jí již dvakráte ptal, kdy budou Vašíčkovi něco posýlati, a když řekla, pokaždé ji přidal pro něj nějakou zlatku. A posledně jí přímo řekl, aby se vždycky sama přihlásila, kdykoliv budou

něco do Hradce posýlati. Jakou měla tenkrát radost, jak ochotně přisvědčila, když strýček jí peníze dáváje řekl: „Ale píšou mu“ (onikati jí nepřestal), „aby se varoval všech hloupostí a hleděl si jen studit. Ne jako jeho tatík —“

Káravý tento dodatek Sobotku arci zamrzela, ale mlčela k vůli synovi, a muži také nic neřekla. Sama si to v duchu vymlouvala a strýčka omluvila, cože již naplat, když je takový starý podivín. A je tu Praha! Pro boha, jak by to s Vašíčkem vydrželi! Nadělali si bez toho dluhů, a ještě si ani Hradec neodbyli! Na to až bude na Pražských školách! — A kdyby tak pán bůh si jednou na strýčka vzpomněl, s sebou to nevezme, co má, někomu to odkáže. A to by Vašíčkovi přišlo tuze vhod.

Starý sudí měl Sobotku dost rád, třeba že jí to tuze znáti nedával, raději nežli vlastního sestřence, u něhož mu vadily ty jeho „hlouposti“, ale tyto její špekulace na dědictví, ty by se mu nebyly tuze libily. Než ona při tom na sebe ani nepomyslela; jí běželo jenom o syna, aby ten se nemusil klopotit a byl šťasten.

O tom všem uvažovala skoro od té chvíle, co ten neblahý synův list došel, a zvláště nyní večer, kdy měla usnouti. Sobota jí arci těšil, že se strýc o ničem nedoví, ale ona měla nějak divné tušení. A Sobota sám uznával, že by bylo zle, kdyby strýc jen za mák tušil — Co potom! Co potom! Kdyby se to dalo nějak sprostředkovati... Uvažovala sem, tam, modlila se, až konečně se nad ní spánek smiloval, ale již pozdě v noci.

Den po ní míjel na oko jak obyčejně. Ale Sobotka zase nezpívala. Odpoledne řekla muži svému, že by mohl dnes pro všechno odkázati, aby bylo jistěji.

„Ale jak?“ tázal se. „Že stůňu, říci nesmím, teprve by všichni přišli. Ostatně, z těch bych si nic nedělal, leda ten —“ Ale nedořekl ještě, a vcházel do dveří, na kterého mysli, mlsný Mrázek. Přišel divnou náhodou dříve nežli jindy a vykládal po svém Sobotce a Sobotovi, jaké že dnes měli na děkanství jídlo divné a znamenité, takové koláčky s takovým dobrým povídkem, hm, pane, takové že on rád, že mu panna Apinka také dala ochutnat. — A již se obližoval. Sobotka se přemáhala, ochotně se dívíc a poslouchajíc; Sobota však byl by dnes tohoto mimořádného člena besední akademie nejraději vystrčil i s tou jeho pannou Apinkou. —

Jak první soumrak se počal ve světnici ukládati, přišlo všecko ostatní kolegium, jeden po druhém, a záhy zabrali se v družný hovor. Sobotka vyšedši ven rozsvítila v krámku nad obyčej záhy, a usedla tam jako včera, což málo kdy činila, čekajíc obyčejně, až ji pronikavý hlas zvonce prodávát zavolá. Ve světnici dnes měl Linhartiček slovo. Právě ukazoval kolegiu měděný peníz z r. 1760 a vykládal, jak ho dostal a jak se jen na něj podíval, že již viděl, že stojí za schování.

„A co's na něm viděl?“ ptal se Šíma, perníkár.
„Je to starý halíř —“

„Ano, halíř — ale co na něm!“

To Sobotu nějak zamyšleného vzpružilo. Vzal také halíř do ruky, otočil ho proti poslednímu světlu oknem slabě pronikajícimu a pravil:

„Co na něm — české znaky: český, moravský, slezský pod korunou —“

„Ano —“ pokývl Linhartiček vážně hlavou. „Znaky české koruny. Hned mně napadlo: To, pane, tak hned neuvidíš. Však to je beztoho, poslední česká mince, myslím jako s českým znákem —“

Jak se jednalo o české koruně, Sobota byl při tom. I nyní chtěl na výklad také něco doložit, v tom se však ozval venku zvonec, náhle, prudko, pronikavě. Sobota položil peníz na stůl a odchází na kvap ku dveřím, mínil, cože stará tak zvoní, nebo snad nějaký uličník —

Vešel zrovna do krámků. Před pultem nějaký muž, vysoký, v čapce, v upjatém kabátě divného střihu, ve vysokých botách. Mluvil na Sobotku; ta před ním stála jako u vidění, ve strachu, překvapená, a nerozuměla v ten okamžik ani slova. Sobota byl klidnější a rozváznější.

„Co pak si přejete?“ ptal se zkoumavě, a když z polské odpovědi cizincovy vyrozuměl, že ho sem posílá syn student, a když cizinec vytáhl z vesty malou ceduličku, na níž knihař poznal několik slov synových, změnila se všechna jeho tvář. Podává cizincovi ruku pravil:

„Vítám vás, nešťastný bojovníku! Ale nyní honem za mnou, panie dobrodzieju —“

I vedl Poláka ze krámků na síň a odtud po dřevěných schodech nahoru na sedničku. Tam rozžehnuv světlo pravil cizinci, aby posečkal, že hned nemůže u něho zůstat, že přijde až za chvíli.

Nyní, když bylo již rozhodnuto, když už byl tu, pominuly Sobotovy obavy. Byl nějak upokojen a jistější, a také ho to těšilo, že může poskytnouti útulku pronásledovanému synu nešťastného národa, o němž poslední dobou tolik četl a jemuž velice přál. Navrátil se do světnice usedl mezi druhy klidněji nežli prve odcházel. Venku se dlouho neomeškal, a tak se ho nikdo ani na nic neptal. Když se pak kollegium domů ubíralo, dal knihař Linhartovi znamení a zašeptal mu pak, jak poslední ze dveří vycházel, aby přišel zítra ráno, ale jistě, že mu něco důležitého poví. —

Sobotka, když muž odvedl toho divného hosta, za chvíli vstala a časněji nežli jindy zavřela krám. Když venku zastrkovala závoru, zachvěla se zimou. Bylo sychravo a mrazivý vítr, poháněje před sebou sníh, fičel ostře Šalamounskou ulicí. V ten okamžik si knihačka pomyslíla:

„Inu chudák — v takovéhle psotě musí — a kdybychom ho nepřijali, kdo pak ví —“

Pak stoupala tiše po schodech nahoru ku sedniče. U dveří naslouchala. Bylo tam ticho. V tom jí napadlo: „Kdyby tak pan strýček!“ A jak po té vstoupila, stanula ihned u dveří překvapením. Host seděl ve staré lenošce a spal. Unavením usnul. Chudák! Jak je vyhublý, jaké má lice vpadlé! A mladý ještě, hezký člověk! Jako štvaná zvěř je. Ten jistě zkusil hladu a zimy. Má jen jeden kabát. Ubohá matka, má-li ji ještě, nebo ubohá žena! Co poměje úzkosti! Kdyby tak ona, kdyby tak její Vašíček —!

V ten okamžik se sama na sebe zamrzela. Když to psaní přišlo a syn jim polského uprchlíka přišti oznamoval, minila Sobotka, obávajíc se svízeli, jež by snad ten host s sebou přinesl, že ho nemusí přijímati, že ho mohou dále, jinam odkázati. Sobota ten její návrh nepředložený, v okamžiku nemilých rozpaků pronešený, ihned zamítl. Nyní se sama na to mrzela, co jí to napadlo.

Tiše, jak vešla, tak opět odešla, a zrovna do kuchyně strojit hosti večeři. Vydechla si, když besedníci za chvíli odešli, když mohla za nimi dům zavřít. Bylo jí tak volněji, třeba že měli v domě člověka revolucionáře, po kterém pasou četníci. —

Ten nyní spal jako pod domácí, rodnou střechou. Však také ve Sobotově sedniče bylo jako ve hnízdečku. Sobotka již před večerem pro jistotu zatopila, a dosud prošlehovala rudá zář otvorem branky do

tmavého kouta. Příjemné teplo číšťounké světničky, stěn jako křída bílých, bylo nyní tím příjemnější, an bludný ten uprchlík po celý den skoro byl venku na mrazu a větru, jenž dosud se ohlašoval, opíraje se chvílemi v okna nevelké světničky.

Hlas větru spici Polák neslyšel. ale když po chvíli vrzly dvěře, trhl sebou a maně sáhnuv k pasu jako po zbrani, vztyčil se. Kdyby i byl karabelu nebo dýku měl, byl by ji zase pustil. Pricházelíť lidé nestrašliví, manželé Sobotovi, nesouce večeři. Polák zdvořile děkoval a omlouval se, že jim dělá snad nesnáze.

„A to by bylo pěkné, abychom se nepodporovali!“ bránil se knihař. „Vás stihlo neštěstí. jste Polák, a my tu Poláky máme rádi. Však jsme Slované —“

„Pán je otec svého syna. Pan syn velice dobrý a statečný —“ chválil nadšeně a upřímně host, netuše ani, jak jeho slova těší Sobotu a zvláště jeho ženu.

Sobota by byl nejraději nyní s hostem zasedl a vyptával se na Polsko, na revoluci, kterouž byl tak pilně sledoval v novinách. Než měl povážení a pobízel nejprve hosta k jídlu, aby se posilnil. Zatím sběhla Sobotka z opatrnosti dolů, ačkoliv by byla ráda nahore zůstala. Když pak opět tam později vyšla, aby nádobi sklídila, zastala muže svého a cizince v horlivé rozprávce.

Ta nebyla arci bez nesnází jazykových. Polák uměl kromě své materštiny ještě francouzsky a anglicky, Sobota lámal jen trochu němčinu. Nezbylo než nřluviti zvolna, a třeba že jim tu tam nějaké slovo ušlo, porozuměli si přece, zvláště když pomáhaly také tlumočiti dobrá vůle a kmenová přichylnost.

Však ještě spíše Sobota mluvil srozumitelněji a tu tam stríkl nějaké polské slovo. Polák se již dole v krámku podívil, když zaslechl tam titulaturu v ma-

tefském svém jazyku. Nyní podivení svého neutajil, jak že pán zná tolik polských slov.

„Ba znal jsem jich ještě více, ale již jsem skoro všechno zapomněl. A jak by ne! Již je tomu, no, dobrých třinácte let, co jsem byl v Polsku —“

„Aj! A kde?“

„V Haliči, u strýce. Byl tam farářem.“

Tu promluvil Sobota pravdu. Jindy, když o té cestě své vypravoval, lhal, tvrdě, že byl v Uhřích, u strýce sudího.

„Čech v Haliči farářem?“ divil se Polák. „A prosím pána, kde?“

Jak Sobota udal jméno té vesnice, hnul sebou Polák živě. a zrak jeho upřel se v udivení na mistra knihaře. Na okamžik nastalo ticho. Sobota byl překvapen, co že se jeho host tak diví.

„A jak se jmenoval farář, váš pan strýc —“

„Záleský, Jan Záleský —“

„A to divno, věru velmi divno!“ opakoval si uprchlík.

„A co? Což vy jste ho snad znal?“

„Neznal, ne, ale —“

V tom sebou bezděky trhli oba. Lomoz nějaký zavadil o jejich sluch. Naslouchali. Někdo tloukl na domovní dvěře. Polák sáhl po svíčce a chtěl ji shasiti. Sobota mu zadržel ruku.

„Nebojte se!“ pravil. „Nic to nemůže býti. Nikdo o vás neví a mně snad věříte —“

Jak vyšel ven přede dvěře, zahlédl svou ženu, ona nějak ulekána na síň ze světnice vyběhla. Jindy byla by klidně ven vyšla, dnes ji však děsilo každé zašustění.

„Zeptej se!“ volal tiše na ni Sobota.

Knihářka držíc kahan v ruce stanula u dveří.

„Kdo to?“ a hlas její zněl nějak nejistě.

„Já —“

„Kdo, já?“

„Ale pro boha, kmotra, co pak že mne dnes po hlase neznáte? Já, Linhart —“

Vydechla si.

„Otevři!“ volal Sobota se schodů a vkročiv na okamžik do sedničky oznamoval:

„Dobrý přítel. Nebojte se, také vám ho ukážu. Ale na chvílku musím dolů.“

Na síni se potkal s Linhartem.

„To se divíš,“ pravil krejčí, když vešli do svět-nice, „že jsem tak jako bába, že se nemohu dočkat. Povídals, abych přišel až ráno, a jdu ještě dnes. Ale poslouchej. Přijdu ti od vás, sednu k večeři a v tom k nám přijde starý Mytýska, má něco u mne na práci a přišel se na to optat, kdy mu to udělám; a pak za řeči povídá: „To jsem tu viděl divného člověka —“

Sobotka sebou trhla. Sobota si přihladil prameny vlasů s týla do temene.

A teď Linhartíček vypravoval, co slyšel od starého Mytýsky o tom divném cizím člověku, jenž přišel za soumraku do Šalamounské ulice a tam se pořád tak ohlížel, jakoby něco hledal, až pak zahlédnuv plechovou Sobotovu knihu na trámě u větru se hou-pající, vešel do krámu.

„A starý Mytýska jistil, že odtud už neodešel; jako od vás —“ dodal Linhart.

„Tak —“ řekl Sobota, nikoliv však polekaně, a doložil: „Jestliže se však starý Mytýska mýlil —“

„Také jsem mu to vymlouval, on však, že by se mohl zapámbovati —“

„A má pravdu —“ pravil pojednou Sobota. „To je to, co jsem ti chtěl zítra ráno říci. Máme tajného hosta. Ale rukou dáním, že žádnému nic neřekneš, leda s mým vědomím —“

Linhart tak učinil a byla to jako přísaha, to Sobota věděl.

„Mám hosta, Poláka, z revoluce, uprchlíka —“

Linhartičkem to škusblo a oči se mu zásvítily. Viděti pravého Poláka z revoluce, to bylo něco pro něj nad jiné zajímavého. A nyní mu Sobota vypravoval, jak jejich Vašíček má dobrého přítele spolužáka, a ten že je Hradecký, syn tamějšího měšťana jednoho, ten že je vlastenec a přítel Poláků, a ten že se prchajícího ujal. Tím způsobem o něm zvěděl Vašíček. Když o to běželo, komu by ho měli poslati do S. kteréž město bylo na Polákově cestě, tu si vzpomněl student na tatíka, věda na jisto, že uprchlík nebude odpuzen od jeho prahu, a že otec se o něj seč bude postará.

„A na strýčka si nevzpomněl!“ pravila Sobotka s povzdechem, sedíc na zídce u peci. „Nepovážil, jakých nám tím nadělá starostí a nesnázi.“

„Toť ano, toť ano,“ přisvědčoval Linhartiček.

„A jinam ho poslat —“ mínil Sobota — „odehnat ho od prahu, za živý svět bych to neudělal. Viš, na tebe jsem si vzpomněl, to je pravda, ale kam bys ho dal. A tak si povídám: Však on dá pán Bůh, odejde, jako přijde, žádný nemusí nic zvědět. Nechtěl jsem žádnému nic říci — ale dnes jsem si to rozmyslil, že sám bych to nesvedl, a tak jsem tě pozval na zítřek —“

„A, toť se ví — udělám všechno, co bude možno. — Rád bych si ho domů vzal; ale slavně bych mu neposloužil. Ta jedna světnice, děti a tolik lidí v domě. Za hodinu by tam byl četník. — A jak, kde ho máš? Kde bys ho měl, beztoho na sedničke — Však jsem tam viděl světlo —“

„Ano, tam je. Ale co jste tu povídal o Mytýskovi —“ ozvala se Sobotka. „A podívala jsem se ven

a nikoho jsem tam neviděla. Myslila jsem, že ho nikdo nespatrił.“

„No, z toho si nic, kmotra, nedělejte. Mytýsku každý zná, že si rád zapráší a pro den a noc nebude zle. To ho utajíme. Ostatně, dnes — komu by to Mytýska povídal, a ráno uklidíte toho Poláka třeba někam na půdu nebo na komoru.“

„Bárci, bárci, dnes ho tam musíme nechat. Je chudák tak ušlý a zmořený. Usnul, jak jen usedl —“ vypravovala Sobotka.

„A jak — spí snad, už se uložil? Tak jsi s ním ještě ani pořádně nepromluvil?“ tázal se Linhartíček, jenž by nerad do rána byl čekal.

Sobota ho upokojil. Řekl mu, že Polák nespí, že s ním mluvil a z řeči jeho vyrozuměl, že to není jen obyčejný bojovník, to že již je vidět na jeho tváři a pěkném chování, ten že více jest a více ví, a že by jistě mohl vypravovat o tajné revoluční vládě.

„A neřekl nic?“

„Jen tak na dovtip. — A jízvy má, čerstvé jízvy, na prsou, na rukou. Ukázal mi je, když jsem se ho ptal, byl-li také v boji raněn — Je jinak tuze opatrný a má strach z četníků —“

„Bojí se, že by ho vydali Rusku —“

„Toť bez toho. Ale zdá se, že ještě pro něco jiného. Řekl mně, že by zase rád hodně brzo odtud, že musí do Krakova, protože tam má něco důležitého vyřídít a vyjednat, a prosil mne, abych mu v tom pomohl; prosil tuze —“

„Ah, toť se ví, že ho nenecháme. Však my ho odtud vypravíme jako stín, ani žádný nezví. Časné ráno sem přijdu a přinesu nějaké šaty. Přistrojíme ho a to ostatní se nějak podá — Tak jako nespí — A ptal jsi se na Langiewiče, Mieroslawského a tak na ty šarvátky a bitky?“

Tu již Sobota nemohl odolati. Byl by rád, aby Linhart měl už do rána strpení; vida však, že se nemůže dočkat, vpadl mu do řeči a vyzval ho nahoru na sedničku, připomínaje však, že nesmějí toho uprchlíka dlouho zdržovati protože je tuze unaven.

„A pak,“ doložil vycházeje již na síň, „nerad bych nahore dlouho svítil. Teď tam nikdy nepřijdeme, a lidé by si toho snad všimli, co že tam tak dlouho svítíme —“

Taková dáv pokynutí, vedl na sedničku Linhartička, jenž se již nemohl dočkat „člena tajné revoluční vlády“ a potomka Tadeáše Kościuszka, jenž byl mezi jeho oblíbenými hrdinami historickými a o němž věděl nejednu „anekdotu“.

V.

Tuto porušujeme Sobotovo tajemství, jakož on sám z části učinil, mluvě s uprchlým Polákem o své cestě do Polska.

Tajemství to tajil ze šetrnosti k nebožtíku strýci svému, faráři. Ten byl nejmladší dítě Dolanského mlynáře, mladší o celých osm let nežli bratr jeho sudí. Nejstarší z mlynářových dětí byla Sobotova matka. V Dolanském mlýně bylo jmění dost, a oba synové studovali pohodlně. Mladší Jan zvoliv si stav kněžský dobrovolně, vstoupil nad to do kláštera. Tomu se nejvíce všude divili, že mladý, hezký muž, jenž se ženským líbil na potkání, a k tomu tak velice a všestranně vzdělaný, zvolil si žití v osamělých zdech klášterních. Myslili, že tam nevydrží.

Vydržel, ano byl spokojen, zabýváje se hlavně knihami. Z klidu toho byl vyrušen, když ho představený vyslal z kláštera ven na osamělou, vesnickou faru v západních Čechách, kterouž řád duchovním opatro-

val. Život na té samotě, kdež neměl žádné příhodné sobě společnosti, kdež nemohl s nikým pohovořit o svém zalíbeném studiu, kdež nebylo žádného ducha osvězení ani vzpružení, byl pro mladého faráře trdným a unavujícím. Proto mu nebylo nevhod, když za nějaký měsíc po jeho příchodu na osamělou faru přijela na zámek v sousední, blízké vesnici vrchnost, starý pán a jeho neť, dcera po bratranci, a když faráře tam pozvali. Rodina byla francouzská. Starý hrabě narodil se ve Francii; za útlého však mládí dostal se s otcem svým, jenž za revoluce se vystěhoval, do Němec a posléze do Čech. Tu se usadili a nevrátili se ani potom, kdy revoluční bouře v jejich vlasti minula a nastaly tam poměry jim příznivější.

Neť hraběte byla ovšem v Čechách zrozena. Jsouc bez majetku, žila z přízně u bohatého strýce, jehož dvě dcery byly již provdány. Ač byla mnohem sličnější a duchaplnější nežli její sestřenky, zůstala přece svobodnou. Proč, je na bledni. Na R . . . ském zámku žila se strýcem z větší části po celý rok. Když se Jan Záleský dostal do sousední vesnice na faru, bylo ji osmadvacet let. Jemu něco málo přes třicet. Byla dosud velmi sličná a zajímavá, ačkoliv se neskvěla ani mladistvými půvaby nebo kyprou, svěží krásou mladé paní. Její štíhlá postava, její přibledlý obličej tvaru klasického, její velké, tmavé oči, mluvné a jímavé, zajaly mladého faráře hned, když ji poprvé spatřil. Zahlédl ji mezi sloupy verandy, mající v pozadí bujnou zeleň zahrady. Jak tu nad knihou skláněla hlavu, v jejíž účesu probělávala se pentle, připadla Záleskému jako musa.

Přijala ho chladně, a mužně krásná postava jeho neučinila na ni tenkrátě žádného dojmu. Myslíla, že je jako všickni kněží z okolí, které dosud poznala, kteří jí duchem a vzděláním nestačili. Než záhy po-

čala o něm jinak souditi. Líbezný jsa a milý v obcování, stal se farář Záleský vítaným společníkem starého hraběte a pak také jeho neteře.

Nežli země utuhla a listi v parku zámeckém opadalo, vyznala si komtesa Josefina, že našla duši sobě sprízněnou, která ji porozuměla, která s ní cítila, která s ní milovala říši krásy a poesie, nazírajíc do ní stejným zrakem, vybírajíc v ní stejné květy, majíc podobné tužby a stejný osud, osud odříkání se — —

Samota, opuštěnost, v níž měla uvadnouti, i čtení básnických plodů emigrantské literatury francouzské, plné citu, snů, blouznění a reflexi, učinily ji náchylnou k sentimentální melancholii.

Do šera této nálady duševní zasvítl nyní jasný paprsek: přátelství ku mladému knězi, s nímž četala, s nímž uvažovala o předmětech, o nichž dosud mohla jen přemýšleti, s nímž filosofovala ve stínech zahrady i pod stromy starého parku i v komnatě u krbu.

Tak přilnuli k sobě vroucím přátelstvím, ve kterémž, aniž toho tušili, byla jejich srdce v nebezpečení. Proti tomu nestačila posléze všecka filosofie, kterou se bránili, kterou se omlouvali a sebe přelhávali, když už přátelství pominulo, vzplanuvši žárem prudké milosti. V srdcích jejich, tak dlouho uzavřených, probudila se palčivá žízeň po životě, a duše jejich tak dlouho osamělé, odloučené, přilnuly k sobě láskou, jež přemohla rozum, filosofii, všechny ohledy.

Tenkrát teprve porozuměla Josefina z plna slovům své nejdražší „Ataly“ a procítila je v hloubi duše své, ona slova, nad nimiž se nejednou zamyslíla:

„Někdy, uprouc oči na tebe, uprostřed pouště, jala jsem se poddávati žádostem nesmyslným, jako hodným trestu. Brzy chtěla jsem býti jediný tvor s tebou žijící na světě; brzy, cítíc božství, jež mi překáželo v strašlivých zámeznostech, přála jsem, aby zašlo

božství to, kdybych toliko já, zavřená v tvém náručí, metena byla od propasti ku propasti, se zříceninami světa — —“

Krátké blaho svého života však odpykala hrozně.

Starý strýc zuřil nad hanbou, která se mu stala. Neteři nedal ovšem dočkat se osudné chvíle na zámku. Zavezli ji; kam, o tom Záleský nevěděl a nadarmo se to snažil vypátrati. Jen té ohromující zprávy se mu dostalo, že komtessa synka povivši, za několik dní po tom skonala. Horečka ji schvátla. Tenkrát nastaly mladému muži nejhroznější chvíle jeho života.

Drahá Josefina odešla na věky a nespátl ji ani oka pohledem, nemohl se s ní ani slovíčkem rozloučiti, nemohl ji odprosit, aby mu odpustila. — A po děcku se také sháněl nadarmo. Hrabě chlapečka dal někam odnésti, kam, nikdo nevěděl; zajisté se chtěl děcka zbavit a dáti mu takové okolí a vychování, aby nikdy o svém vznešeném příbuzenstvu nevěděl a k němu se nehlásil. Nadarmo Záleský šlechtice několika listy prosil a zaklínal, nadarmo se zapřísahal, že o dítě bude co nejsvědomitěji, jako otec pečovat, a že vyhoví každému přání pana hraběte. Šlechtic byl neúprosný. Na první list jeho neodpověděl, ostatních ani nepřijal.

Po těchto dvou ranách, které Záleského ohromily, ostatní tak nebolely. Nedotklo se ho tak bolestně, že nenašel soucitu, že nenašel duše, která by ho upřímně politovala nebo omluvila. Všude doznal jen chladu, i necitelnosti a úsměšku. Starší bratr, později sudí, napsal mu list plný morálky a chladného kázání a výčitek. Brzo také přišel trest a velmi přísný. Z fary byl farář Záleský odvolán do kláštera, odkudž ho za nedlouho vyslali na jinou, kterou řád jeho také spravoval. Byla daleko, v Haliči, v bídné vesnici, ve smutné, jednotvárně krajině.

Trest ten se ho dotekl velmi citelně. Nepochyboval, že se mu ho dostalo zajisté přičiněním starého hraběte, jenž měl ve kruzích vyššího duchovenstva mnohé známosti a přátelské styky. Než i to by byl snesl, kdyby jen byla Josefina žila, nebo kdyby byl aspoň věděl o svém dítěti, kdyby je byl mohl mít u sebe a o ně se starati. Ono však bylo jako ztraceno, jako by mu bylo odešlo za nešťastnou matkou.

Z počátku byl na osamělé té faře, nežli se polštině přiučil, kaplanem. Tenkrát když sedal ve své jizbici jako zajatec, nebo když přes široširou rovinu písčitých pruhů hleděl v milou stranu své vlasti, maje nitro rozryté bolesti nad žalostnými ztrátami i palčivou tesknoutou a touhou, tenkrát ještě prokmitávala mu naděje, že tu bude jenom na čas, že ho zase domů povolají.

Než minul rok, dva, tři a naděje se nesplňovala. Pak ho tam ustanovili farářem. Jmenování to bylo rozsudkem k doživotnímu vyhnanství. To věděl. A že byl mlád, ani kaplana mu nedali; nedbali, že kvetoucí ten někdy muž valně za ten poměrně krátký čas sešel a sestaral. Fara byla bídná, kraj opuštěný, chudý, lid zanedbaný. Jindy byl by si ustanovil svatou povinností starati se o něj ze všech sil, pracovati o jeho povznesení, vykonávati to, o čem snil, když se odhodlal ku stavu kněžskému a což také svědomitě, ano s nadšením v Čechách konal.

Zde však ho síly opustily a nadšení jako by se bylo vykourilo. Byl bolestmi a neštěstím unaven, zemdlen, bez chuti, bez veškeré svěžesti, jakých nezbytně k takové práci nutno. První čas hledal útěchu a zapomenutí v knihách. Ale jak často se nad nimi zamyslel, jak často ho mnohé místo, často jediná myšlénka zavedla v minulý, krásnější čas, do útulné komnaty, nebo pode stromy zámeckého parku, z jehož

modrozelenavé hloubi vycházela štíhlá sličná postava spanilé ženy, s bělavou pentli ve tmavých, krásných vlasech.

Čím dále, tím více se však do sebe zavíral, stával se mrzutým, nevšímavým světa, posléze i knih. S nikým neměl žádných styků, nikomu nepsal, nikomu neodepsal, komu zvláště nemusil, a také ne Sobotovi, jenž mu dvakráte zaslal list. Ani ne na ten druhý, ve kterém knihař panu strýčkovi oznamoval smrt své matky, jeho sestry. A tu měl přec pan farář rád!

Až tu desátého roku toho zajetí došel z Polska list, zasláný mistru Sobotovi. Ten nemálo nad tím žasl, i nad tím, čeho se v něm dočetl. S listem také došly peníze na cestu, kterou měl na žádost strýcovu podniknouti. Strýc farář dostal totiž novinu z Čech o svém dítěti. Psalať žena, u které byl jeho a Josefínin synáček od malička. Žila v jednom městečku v sousedství druhého panství hraběte, strýce komtessy Josefíny. V listu svém vypravovala ona žena, že od té doby, co jí dítě bylo svěřeno, vyplácen jí pravidelně roční plat téměř plných deset let. Když pak pojednou peníze nedocházely, pátrala po příčině, a našla ji záhy. Starý hrabě zemřel. Žena ona věděla, jakého jest chlapec původu, mlčela však, jak jí uloženo, poněvadž odměna její byla hojná a poněvadž jí pohroženo, že bude jí odňata i s chlapcem, přeruší-li tajemství.

Nyní se tedy u dědiců hlásila. Byla však odbyta s prázdnou. Hrabě zemřel bez závěti a dcery jeho nechtěly se hlásiti k dítěti své nešťastné příbuzné. Pěstounka tedy vědouc, kdo je otcem jejího svěřence, pátrala po něm, až konečně dlouho hledavši, dověděla se jeho bydliště. Psala mu o podporu pro jeho synka.

Farář však sehnal, kde jaký groš, chtěl se nejprve sám vydati na cestu do Čech. Nežli by však byl

dosáhl dovolené, a neměl jisto, že by mu ji povolili a náhradníka opatřili, bylo by mu uplynulo mnoho času, a on nechtěl čekat. Zpráva o dítěti, po němž tak dlouho nadarmo pátral, pro něj se tolik trdil a jež už oželel, dotekla se jeho srdce přemocně. Otrásla jím a vyburcovala jej z duševního chladu a strnulosti, volajíc ho k novému životu. Proto pro Boha sestřence svého Sobotu prosil, aby se vydal na cestu za jeho synáčkem, aby o chlapce samého vyjednával s vdovou, udávaje mu všechno, jak a co a dle čeho by měl jíti na jisto a se přesvědčiti, není-li v tom nějaký klam a podvod. Zároveň však opět a opět sestřence prosil a zaříkal, aby o všem tom mlčel, nikomu ani slůvkem se nesvěřoval a raději cestu svou nějak zatajil, aby nikdo ani netušil.

Byltě farář Záleský přílišným svým trestem a osudem velmi skličen, zbaven bývalé odvahy a ráznosti a naplněn ustavičnými obavami a strachem, že nemá žádných přátel, že všichni o něj ukládají, a zvláště jeho bratři řádoví. Proto chtěl, aby zůstalo vše v tajemství, aby chlapec jako cizí dostal se k němu na faru, aby nikdo ani netušil.

Sobota měl strýce faráře tuze rád už od chlapectví, kdy ještě strýc byl „panem majstrem“; pak si ho vážil jako znamenitého kněze a kazatele, a nejvíce ho pak litoval a s ním upřímně cítil, třeba že si strýc, neštěstím schvácený, na sestřence, tehdy ještě knihařského tovaryška, ani nevzpomněl. Nyní podjal se ochotně svěřené mu úlohy a vyvedl to znamenitě. Jel „do Uher“ ke strýci sudímu; zatím se však obrátil na západ do Čech ke hranicím a odtud, šťastné porádiv, do Polska. Cesta ta trvala několik neděl.

Sobota však nelitoval. Rád také kus světa poznal, hlavní však, co ho těšilo, bylo, že vezl strýci hodného, hezkého chlapce, kterého na jeho dosavadní pěstounce

šťastně vyjednal, ovšem že za značnou náhradu, ku které se venkovský chudý farář uvolil. Sobota se nemohl ani dočkati chvíle, až dojede na faru, až předvede strýci syna, kterého strýc dosud ani okem nespatriil. Jak se mu zdála ta cesta nekonečnou. když jeli širou, málo úrodnou rovinou na bídném povoze, když míjeli bídné vsi. Sobotovi začínalo býti úzko a pořád vzpomínal na strýce, jak mu asi bylo a chudákovi je v té poušti. Když pak zahlédl jeho ves, jeho faru a jej samého, tu se mu nitro sevřelo a nemohl hned ani promluvit.

Kde že byl ten krásný muž? To že je páter Záleský, tento kněz v ošumělém a zanedbaném šatě, do předu nachýlený, prošedivělý, s tváří uzardělou a okem kalným, to že je páter Záleský, na němž ženské mohly oči nechat?

Sobotovi se zakalily oči; plakal nad strýcem i nad tím, jak synáčka svého uvítal. Jak hošík s vozu seskočil, chytil ho farář za ramena, zadíval se mu do tváře, objal ho prudce a tiskna ho ke svým nádrům plakal, plakal hořce i radostně.

Sobota pobyl na faře několik dní. Za tu dobu seznal všechno. Strýc oceňuje plnou měrou šlechetné a nezištné jednání svého sestřence, stal se k němu důvěrným a svěřil mu všechno, i také to, jak rozloučiv se se vším a na světě již ničeho nečekaje a v nic nedoufaje, nestaral se o hmotné své poměry, a jak toho nyní želí, v tuto chvíli, kdy se synem se shledal, kdy je potřeba hraditi značný náklad a pomýšleti na chlapcovu budoucnost. Pověděl, že v těchto okamžicích svých nesnázích psal bratru sudímu, ten prý však ho zkrátka odbyl, že peněz nemá nazbyt. Než farář ve své radosti, že našel syna svého, těšil se sám, že bude zase lépe, že bude dbalým a hospodárným, že bude šetriti, že nechá všeho, všeho — i pití.

I k tomu se přiznal, ač toho nebylo třeba, neboť Sobota hned jak na faru přibyl, poznal, v čem hledal strýc zapomenuti. Když od strýce odjížděl, provázen jeho díky a žehnáním, těšil se v duchu, že teď bude na osamělé faře lépe a veseleji. Vychovávání syna bude strýci nejlepším lékem, a láska k dítěti pramenem nových sil. Tak také sám farář doufal. A skutečně okřál, a duch se mu sbíral. Tělo však už nestačilo. —

Po té „uherské“ cestě sotva dvě léta minula, když došla zpráva, že strýc farář zemřel. Nestonal dlouho. O jeho nemoci Sobotovi sotva že zvěděli od strýce samého, hned za tím listem přišel druhý, zvěstující smutnou novinu. Ano smutnou, neboť Sobota opravdu pro strýce truchlil a velmi ho litoval. Ještě více však jeho nebohého sirotka. Psal k vůli němu ihned strýcovi do Uher, co míní, co by se mělo státi stran toho chlapce opuštěného. Ale pan sudi odepsal zkrátka a dosti zostra, ať se on, Sobota, raději stará o svou rodinu, hocha Janova ať se ujmou bohatší jeho šlechtictví příbuzní. Tenkrát se Sobota na strýce sudiho velmi rozhněval a vícekrát mu nepsal. Netušil, že sudi rovněž tak odpověděl bratru faráři, když tento v nemoci své, tuše snad konec svého života, ho prosil, aby nad opuštěným hochem jeho nezavíral své ruky. —

Sobota byl by si pro sirotka nejraději sám zajel. Než nebylo možno za jeho skromných poměrů. Psal tedy do Polska, aby se známi faráři dobrotitivě složili a hocha jemu poslali, on že ho rád přijme za svého. Na to došla ho odpověď, toho že nebude třeba, poněvadž se vyskytl dobrodinec, statkář v sousedstvu, jenž se farářova chlapce jak náleži ujal.

Sobota byl rád, že hoch je tak dobře opatřen, a lépe, nežli by byl u něho.

„Ale Polák z něho bude,“ pravil, když ženě své vykládal obsah došlého listu. — „No, což škodí. Vždyť je to jedna krev a nevyjde z přátelství —“ dodal žertem.

Mladý Jan, strýcův syn, pak ještě asi dvakráte psal, ale během let přestal se hlásit a nebylo po něm ani zmínky. U Sobotů si arci častěji na něj vzpomněli, ale více již po něm nepátrali. Když Sobota vezl pana strýčka domů, setkal se s ním opět po mnohých letech o výročním trhu, hned mu chlapec druhého strýce na mysl připadl, i ptal se na něj. Sudí ho však zkrátka odbyl, že neví nic. Od té doby se Sobota o té záležitosti ani slovem nezminil, a sudí Záleský mlčel také.

VI.

Pln dychtivosti vstoupil Linhartíček nahoru na sedničku, a dlužno vyznati, že nebyl sklamán. Statečná postava mladého muže, nyní poněkud okřávního pohodlím teplé světničky a spánkem, jeho zmužilý výraz tváře, statečné kníry, jiskrné oko, to vše se krejčíkovi líbilo, a v také celkem podobě představoval si polské bojovníky se šavlí i s kosou.

To, čeho by si byl nejvíce přál, aby totiž si mohl s členem vlády revoluční, za jakého měl Sobota hostě, pořádně pohovořiti, to se mu dnes nemohlo splnit. To sám uznal a proto začal nejprve o dalším útěku a úkrytu. Především však připomenul, by zadělali neprůsvitnou látkou okna, protože je tenkými plátěnými záslonami dobře každý stín viděti. Sobota, divě se, jak na to mohl zapomenouti, pověsil na okna ženiny dva velké šátky.

Pak nastalo rokování o útěku a umlouván jeho plán. Sobota byl za toho jednání rád, že se ještě dnes Linhartovi mohl svěřiti, neboť čiperný krejčík měl ne-

jednu dobrou radu a byl také ochoten i jinak pomoci. Bez něho byla by nastala dosti veliká nesnáz.

To bylo zřejmo, že Dąbrowski, tak udal Polák své jméno, nemůže této noci dale, jednak že byl velice unaven, jednak že nebyl na zamýšlenou cestu svou jak se patří připraven. V tom se shodli, že nastoupí svou odvážlivou cestu zítra v noci, a že ho dopraví na nejbližší nádraží. Byloť to sice nebezpečno, protože již cestou na dráhu, a tam měli kolik hodin, mohli padnouti do rukou nějaké hlídky. Toho se však Sobota i Linhart celkem málo lekali. Více strachu měli o Dąbrowského, až bude na dráze. Věděliť, že toho času jezdí četníci s každým vlakem.

Proto minili, aby host jejich vydal se do Krakova aspoň na kus tak, jak dosud chodil, od místa k místu, že v každém se najdou vlastenci, kteří by ho svým známým doporučili a dále vypravili. Ale Polák nechtěl o tom ani slyšet a znova snažně žádal, aby mu pomohli na dráhu, že musí býti v Krakově v době nejkratší, čím dříve, tím lépe, poněvadž mnoho na tom záleží.

Povolili mu tedy. Linhart slíbil, že opatří přestrojení. O peníze, neboť uprchlík skoro žádných neměl, chtěl se Sobota postarati tím, že požádá svých besedníků, vyjma Mrázka kostelníka, a několik vážných mužů v městě o příspěvky na nešťastného vlastence, jehož jména nelze prozatím udati. Nemalá obtíž byla v jazyku. I tu si věděl Sobota rady a slíbil, že hosta nejpotřebnějšímu po česku a po německu naučí, že mají zítra na to celý den.

„A jestliže vás do železnice dostaneme, pak musíte tam ustavičně spáti —“ dodal vesele.

A krejčí ujišťoval: „A já vás, pane, tak vymodím, že nebudete nic podezřelým, a že vás nechají i četníci, kdybyste i s nimi v jednom voze seděl!“ —

Bylo již pozdě, když Linhartiček proklouzl jako stín Sobotovými dveřmi a zmizel ve tmě dřevěné podsíně.

Sobota se ještě vrátil nahoru a přinesl hosti svému čerstvé vody.

„Nyní máte všechno, pane Dąbrowski, lehněte si a s pokojem se vyspěte. Dá pán bůh, půjde všechno — Dobrou noc!“

Polák mu podal ruku.

Sobota odcházel nějak zvolna a u dveří se ještě zastavil.

„Odpusťte,“ pravil, „vím, že bych vás už měl nechat, ale to bych přece ještě prosil, kdybyste mi pověděl, víte, jak jsme mluvili o mém strýci, faráři Záleském — Toho jste neznal — ale — a v tom nám soused rozprávku přetrhl —“

Polák ochotně vyhověl přání svého hostitele. Pověděl, že faráře Záleského neznal, ale mladíka, který byl u něho vychován. Sobota šetrnosti jeho porozuměv pravil:

„Vám to není asi tajemstvím, že to byl jeho vlastní syn.“

Polák vyznal, že něco takového slyšel, určitého však nic nevěděl. A to mu Sobota stručně pověděl. Dąbrowski poslouchal pozorně, s patrným napjetím; pak nahlas povzdechl: „Ubohý!“ a dodal, když Sobota řekl, že víc o něm neví, že již nikdy více o něm neslyšel: „Já ho dobře znal. Bojoval s námi a velmi, velmi udatně. V poslední šarvátce, ve které jsem bojoval, stál mně po boku. Bylo to nedaleko borového lesíka, ze kterého na nás vyrazila přesila nepřátel. Bránili jsme se tuho — oh tuho — ale rozehnali nás. A Jan už pak se mnou nebyl. Viděl jsem ho, jak po mém boku klesl —“

„Mrtev?“

„Myslím, že ano. Oh, byl to znamenitý mladík. Otec Čech, matka Francouzka, syn Polák! A jak dobrý Polák!“

Uprchlík se nějako rozehřál a mluvil vroucně o nešťastném mladíkovi.

Sobota byl by se ještě rád na ledacos ptal, nechtěje však umdleného déle namáhati, nechal si to na příští den. Když sešel dolů do světnice, zamýšlen nad osudem Janovým, zastal ženu svou ještě vzhůru, teskně uvažující. Znepokojoval ji zvláště starý Mytýska; viděla ho již, jak chodí po hospodách, jak to všude vypravuje, jak se to donese četníkům, jak ti v noci na dveře zabuší, přijdou a odvedou toho Poláka a snad i Sobotu, a viděla strýčka sudího, jak na smrt rozzloben se od nich odvrací, je zapuzuje, je i Vašíčka.

Pak si poněkud vydechla, když Sobota přišel a jejímu okatému strachu se vysmál, a trochu i zapomněla, když jí vypravoval, co nahoře ujednáno a co slyšel o mladém svém bratranci Janovi, jenž byl po strýci faráři.

Noc minula klidně, a nestalo se nic, čeho se Sobotka obávala. Nikdo na dveře nezabušil, a četníci nepřišli, aby odvedli toho Poláka i Sobotu do vězení. Sobota spal ku podivu dobře, až mu to žena, ze spánku se často vytrhujíc, za zlé měla, jak může býti tak bezstarostným. Jen k ránu, a tu ji právě pojal tvrdší spánek, stalo se něco, co by ji bylo zarazilo a v obavách jejích utvrdilo.

Vlk ve skutečném beránčím kožiše a v bačkorách obcházel jejich stavení. Krčil se za ranního šera u plotu, na němž se od perného mrazíku jinovatka probělávala, a hleděl číhavě a slidivě přes plot na Sobotův dvoreček. Čekal, čekal, ale nic se tam nehnulo. Jen hladový vepřík ve chlívku se ozýval. Vlk v beránčím kožiše a v bačkorách, jenž kdysi „v gra-

natýrské čepici o svatodušních svátcích v Praze děti polykal“, opustil pak toto své stanoviště a hledal jiné, lepší z předu na ulici.

Odváživ se nejprve do šera dřevěné podsíně, zkusil kliku u Sobotových dveří. Bylo zavřeno. Pak příkrčiv se naproti do koutku mezi dvěma domky, bedlivě pozoroval dřevěné stavení svého souseda. Slídivý zrak výběřčího tkvěl na oknech nad podsínkou, na bílých záslonkách. Neměl však takového štěstí jako včera večer, když šel kolem. To si toho dobře všiml, že u Sobotů na sedničce svítí. Stávalo se to, když nebyl jejich student doma, za uherský měsíc. Pozornost až zbytečná, s jakou vše, co bylo sousedovo nebo jeho se týkalo, pozoroval a sledoval, přiměla Hláska i včera večer, že se zastavil.

A hle! Stín se mihl — to je Sobota, stín druhý, to není Sobota. A jak ty dva stíny pak vedle sebe stanuly, zpozoroval, že ten jeden má kníry. Tedy to není Sobotka, jak si poprvé pomyslí. A výběřčí, jak silhouetty na bělostné půdě plátěných záslon zmizely, čekal ještě chvíli, „na stínovou komedii“, jak to v duchu směje se pojmenoval, pohlížeje. Ale již se mu neukázal ani Sobotův stín ohnutého a tu na stínu znamenitého nosu, ani ten druhý, znamenitějších ještě knírů.

Výběřčí byl by ještě čekal, ale že se lidé blížili, zamířil dále, do své hospody, kde zasedal s několika sousedy, kterým, jak kdysi Sobota řekl, byla sedmašedesátka číslem svatým, a kteří si o Sobotovi a takových „přemrstěncích“ rádi zavtipkovali.

Výběřčí se ani slovem nezminil o tom, co před chvilkou pozoroval. Trhlo jím však, když později starý Mytýska, staviv se tu, vypravoval svou novinu o podivném, cizím člověku, s nímž běhal jako s teplým koláčem. Výběřčí měl už svůj dodatek tomu na vysvět-

lenou na jazyku, než udržel jej za zuby, neboť si v čas vzpomněl na svého nájemníka. Když pak se domů vrátil, opět bedlivě pozoroval okna sousedovy světničky nad podsíní. Stínů již nepostřehl, ač tam dosud svítili. Ale záslony byly něčím tmavým ze zadu zasloněny. Toho měl výběrčí ovšem dost. A také mu připadlo, jak včera večer potkal Sobotu, jdoucího za město naproti učedníkovi, jenž před chvilenkou se ještě doma pral! Tomu všemu se výběrčí zasmál. Takový mudrc ten Sobota!

To všecko včera večer pozorovav nemohl pak pro samé úvahy a domněnky ani usnouti; a když usnul, nespál jistě tak dobře jako jeho soused, jenž měl pode střechou člověka četníky stíhaného, revolucionáře. Také se pak výběrčí před úsvitem probudil a rychle vstav, ani se neustrojil a vyšel jen tak, v kožíše a v bačkorách na výzvědy. Nyní stál za ranního šera v Šalamounově ulici v koutku skrčený jako dřímající ponocný.

Dobře však a bystře pozoroval a škul bl sebou, když v Sobotově okně se pojednou záslona pohnula, když za poodhrnutou objevil se na okamžik obličej. Cizí obličej. Sobota to nebyl. Nebyl, ne, jistě. A co by tam dělal v tu chvíli! Vždyť spi dole ve světnici, jak soused věděl na jisto a určito. A zase toho měl dost, co v ten ranní okamžik postřehl. Už ani déle nečekal. Jak se záslonka zase spustila, odtrhl se ode zdi, a přeběhnuv ulicí na druhou stranu, zmizel ve svém domě.

V Šalamounské ulici zavládlo zase úplné ticho. V Sobotově domě však v tu chvíli počínal denní ruch. Sám mistr nesl náručku dříví nahoru, aby hosti svému zatopil. Vstoupil tiše, aby ho snad nevzbudil. Polák však seděl už přistrojen v lenošce. Spal dobře, záhy se však probudil, jak se Sobotovi vyznal, když se ho ptal po spánku. Sobota se arci tomu nedivil, užasl

však, když Polák k němu zatápějícímu přistoupiv promluvil:

„Včera jsme mluvili o vašem panu strýci a jeho Janovi. Nemáte-li ještě jiného strýce?“

Sobota kleče u branky kamen nechal polének a pohlédl na hosta.

„Mám,“ pravil. „Jak že tak — snad ho znáte?“

„Byl sudim v Haliči, nebo je dosud —“

„Ano, ano, sudí — Ale jak, prosím —“

„Domyslíl jsem si dle jména. Znam soudce Záleského a vím, že je Čech. A zrovna tak se jmenoval nebožtík pan farář, váš strýc —“

„Byli bratři, a má matka byla jejich sestra. Vy ho, pane, znáte — ten je jinačí nežli nebožtík strýc. Ostrý, přísný úředník —“

Polák zasmušiv líce, nic na to neřekl a jen se optal, je-li strýc dosud v Haliči. Sobota dlouho s odpovědi neváhal. Hned mu připadlo, že by hosta svého znepokojil, kdyby mu řekl pravdu.

„Je nyní na pensi,“ pravil, „v Praze —“

„Podle něho a podle některých jiných Čechů v Haliči jsem zle soudil o vás. Nyní vidím, že je u vás jinak. Promiňte mně,“ pravil srdečně a podal mistrovi ruku. Ten stisknuv ji odvětil:

„Neškodí, milý pane. Nedivím se vám — Ale strýci se jeho horlivost zle vyplatila. To jste slyšel, co se mu stalo?“

A když Dąbrowski hned neodpověděl, stručně mu strýcův osud vylíčil. Polák naslouchal s vážnou, ano pochmuřenou tváří. Když pak Sobota dokončil, otázal se, vypátrali-li útočníka.

„Ani památky po něm, ani té nejmenší stopy,“ odvětil knihař a dodal: „A jak vy, prosím, jste se s ním seznámil? Dobře-li, nebo —“

Polák se usmál.

„Můžete si pomysliť,“ pravil. „Vice jsem však o něm slyšel. Jen jednou — Než to je to tam. Ale kdyby o vás zvěděl, koho přechováváte, koho jste tak velikomyslně přijal —“

Sobotovi nastal vhodný okamžik, aby pověděl pravdu pravdivou. On však chtěje svůj dobrý skutek dokončiti, usmál se a pravil:

„Nežehnal by mně arci. On smýšlí jinak a já také. On nynější době u nás nerozumí a nechce rozumět. on neví, co je vlastenectví —“

V tom se otevřely dvěře a vešla Sobotka nesouc snídání, ač bylo ještě dosti záhy. Hned po té se ozvalo zabušení na domovní dvěře, a když Sobotka otevřela, přichvátal Linhartíček krejčí, nesa značný uzel.

„Nesu jiného člověka,“ pravil vesele, stisknuv důvěrně Polákovi ruku a zapřádaje s nim hovor jako se starým známým. Vrtěl sebou a živě rozkládal, co a jak s těmi šaty, a že ho nikdo nepozoroval, že si dal dobrý pozor, aby ho nikdo neshlédl, a že povoz už má také zamluvený. Rozumí se, že ho opatrně objednal od člověka spolehlivého, a to na noc, za město na určité místo, kteréž Sobota dobře znal.

A tu se mu naskytla příležitost, aby se blýskl svou znalostí historie a vytasil se s nějakou „anekdotou“, kteráž v tomto případě týkala se Ludvíka XVI., když z Paříže prchal.

„No,“ dodal důvěrně, „nějakého Droueta“ (a to vyslovoval, jak četl psáno) „nebudeme mít. A teď ještě musím, jak jsem povídal, po známých — Za chvíli přijdu zas, a pak si, pane, pohovoříme, aby se vám nestýskalo. A ty, Václave,“ dodal obraceje se k Sobotovi, „ustroj toho pána hned, a uč ho, jak jsme povíдали.“

Byl už u dveří, když se ještě jednou obrátil a pravil:

„Toť se ví, pane, že ty kníry vaše musejí dolů. Bude jich škoda; ale ty by vás mohly prozradit, jak Marii Stuart malá ruka.“

Byl sám s sebou spokojen, že mohl zase udati jednu „anekdotu“ historickou, a kvapil ze dveří.

I stalo se hned, jak poradil. Polák jal se měniti oblek a Sobota mu pomáhal. Poznali, že Linhartíček to skutečně pěkně smyslí, aby uprchlíka vymodil k nepoznání. Sobota pak odešel dolů pro břitvu a mýdlo.

Aby bylo lépe viděti, chtěl Polák s jednoho okna sdělati hustý šátek. Jak ho nazvedl, padlo do světničky světlo bílého již dne. To snad také uprchlíka přivábilo, aby se podíval ven na město, na ulici, do které přišel samý večer. Ale jen vyhlédl a již kvapně ustoupil.

Jak po té hned Sobota vkročil s potřebným k holení náčiním, zarazil se nade tváří svého hostě. Změnilať se pojednou a schmuřila; a toho pohledu, jakým ho Polák uvítal!

Sobota žasl, co že se stalo. Když vyzval hostě, aby si sedl, že ho oholí, ten si toho nevšiml, nýbrž upíraje pevný svůj ostrý pohled na mistra pravil:

„Pán mi nemluvil pravdu. Snad něco zamýšlí, ale pravím na svou čest —“

Nedomluvil. Sobotka vrazila všecka vyděšena do sedničky, jako by v samém sousedstvu hořelo.

„Soboto! Muži! Strýc!“ Ta slova jedno po druhém urvaně dobyla se jí z hrdla, strachem se svírajícího.

„Ano, já ho viděl, na ulici,“ dodal Polák hlasem mírnějším. I s tváře mu zacházelo mračno nedůvěry a tajemného hněvu. Viděl, že hostiteli svému patrně asi křivdil. Ten se ovšem zarazil, než myslí nepozbyl.

„Ah, rozumím, vy jste ho, pane, viděl oknem —“

„Ano —“

„Už jde, už bude na podsíni,“ doplňovala Sobotka. „Honem, honem, zahlédla jsem ho, když jsem krám otvírala —“

„Jdi dolů a řekni, že jsem na dvorečku. Přijdu hned. A nelekej se, pamatuj se, abys nás neprozradila —“

Sobotka byla již ze dveří.

„A vy, pane, také se nic nebojte. Nemluvil jsem vám pravdu. Strýce jsem zapřel, ale proto jen, abyste neměl nějaké myšlenky, když ho znáte, jaký je. On nic neví a nesmí nic vědět. Teď musím dolů k němu. Však za chvílku přijde Linhart. Bude s vámi a zastane mne. Už jdu . . . A teď, pane, vousy dolů. Tu je břitva, mýdlo. Nic se nebojte. Klíč si vezmete. Linhartovi otevřete nebo mně, nebo ženě. Ale žádnému jinému!“

To rychle povědév vyběhl ven, a než klíč v zámku, Polákem otočený, doskřípál na dva západy, byl už Sobota dole na síni, do které právě vstupoval strýc sudí . . .

VII.

Sobotovi nebylo volno, nicméně se pamatoval. Popráv panu strýci šťastného, dobrého jitra, s úsměvem podotekl, jaký je strýček ranní pták, to že si k nim ještě nikdy tak nepřivstal, a jde-li snad do kostela, že není ještě odzvoněno.

„Ale bude hned,“ odvětil strýc a upřel svůj ostrý, bádavý pohled na sestřence, jenž zdánlivě klidně měl ruce založeny za límec své modré, plátěné zástěry.

„Zatím se jdu k vám ohřát,“ dodal sudí. Sobota si dobře všiml, jak se pátravě kolem ohlédl, nežli do světnice vstoupil. „Nezapře se,“ pomyslně v duchu, maje jedinou úzkost, stran své ženy, aby se nepo-

pletla a neprozradila se. Snad je to náhodou, snad ani strýc nic neví. A ví-li? kdo by — Hm, ta okna — Hned ho to včera tajně zamrzelo, když ho Linhart na ně upozornil. Toto vše se kmitlo Sobotovi hlavou, jak vstupovali do světnice.

Chudák Sobotka byla by nejraději utekla, jak se pana strýčka dnes bála, i toho, aby se nějak neprozradila. Pořád se v duchu modlila: „Matko boží! Svátá Panno!“

Už tu je! Jak se na ni podíval! Vítala ho, židli utírala, aby se jen mohla otáčeti, aby se mu nemusila do očí podívat; byla úslušnější, ochotnější, uctivější nežli kdy jindy, a kolikráte řekla „bárci, bárci“, aniž měla nač. A pan strýček ještě divnější, ještě málomluvnější nežli kdy jindy. Sobota dobře postřehl, že si strýc ženy nikdy tak nevšímal jako dnes. Kdyby ji mohl dostat ven, kdyby někdo chtěl zazvonit! Ale na chodbě ticho. Vymyslí si záminku, prostou a přirozenou, aby šla dát vepřikovi, že tam hrozně činí...

Už byla u dveří, sudí ji však zastavil, aby počkala, však že prasátko chvíli počká.

„Je zle!“ pomyslí Sobota. „To už něco ví, nebo má podezření. A žena mu má pomoci. Ó, ty stará liško! Udeři-li na ni — Kdyby alespoň Linhartíček tu byl a o tom věděl — Vzkázati pro něj, to nejde. Po-vidal, že přijde, ó by tu již byl!“

Tak se myšlenky mihaly bleskem v Sobotově hlavě.

„Proč k vám jdu,“ začal sudí, když se byl, jako by nic, prošel světnicí a ji po očku, však zase jako by nic, prohlédl. „Přijde mně host, a já bych ho nerad do hospody odkázal, ale také bych nerad přišel ze svého pořádku.“

„A to by mohl k nám na sedničku,“ míní Sobota ochotně.

„Bárci, bárci, pane strýčku — My tuze rádi.“

„Ale přijede dnes, myslím ještě teď dopoledne, nebo odpoledne. Byl jsem jen jednou nahore, na sedniče, a tak nevím, bude-li tam dost místa —“

Sobotka vzývala úsilovněji Pannu Marii, a Sobota si v duchu povídá: „Víš, už víš!“ A nahlas dodal: „To jako byste se rád nahoru podíval. I proč pak ne — Hned, hned, pane strýčku. Přines klíč,“ dodal obračeje se k ženě.

Visely u dveří vedle kropeničky. Hrabala se v nich, ale žádaného nenašla. Sobota šel také hledat, nevěře, že by ho tam nebylo a že by se mohl ztratit. Hledal pak po oknech, ve stole i postele přehrabal. Zdržoval jak jen mohl.

„Už jsme tam dávno nebyli —“ mínila Sobotka, chtíc pomoci.

„Jen včera večer —“ dodal kousavě sudi. „I nehledej ho, Václave — však ty ho beztoho nenajdeš. Koho máte na sedniče?“ zostra, náhle, jako když udeří, optal se Sobotky. Opravdu, jako když udeří. Byla omráčena. On ví všechno, je veta po všem!

Ale v tom už jí Sobota přispěl na pomoc, snaže se zapíratí a strýci vymlouvati jeho domnění. Ten však měře ho za okamžik svým pronikavým pohledem, vztáhl pojednou ruku a řekl zkrátka: „Ty mlč!“

Sobotce připadal hrozným v tu chvíli. Byl jí jako neúprosným soudcem, a oni tu stáli před nim jako vinníci. A teď se na ni obrátil:

„A vy mějte rozum. Víím, že všeho příčinou je tento váš šantala. Nezapírejte. Někoho ve stavení máte a skrýváte ho. Lidé ho viděli. Viděli ho k vám jít, a viděli ho na sedniče. A vy ho zapíráte. Tedy je to člověk, jenž se štítí světla a zákona, a bojí se četníků. Proč byste ho jinak tajili? Zloděj to není, ani vrah. To víím. Ale potloukají se teď v těch stranách jinačí

ptaci, kteří uletěli z Hradecké klece, nebo se bojí ruské klece a chtějí přes Čechy přelítnout do Švýcar a do světa. Noviny o tom píšou a je to slyšet, jak tady v okolí je tak zvaní vlastencové hostí jako nějaké vzácné pány — Revolucionáře, spiklence! To vy, osobo, ani nevíte, co tu ten váš zbrklý vlastenec vyvedl! Poláka máte!“

Záleského líce zčervenalo, oči se mu jiskřily.

„Pane strýčku!“ zaúpěla Sobotka.

„Co prosíš!“ připomenul ji muž dost zostra.

„Vida ho! — Jemu je takový zbojník milejší nežli vlastní strýc.“

„A proč by bylo vám, strýčku, ublíženo. kdybych i opravdu takového polského bojovníka měl —?“

„Aj, aj, bojovníka! A snad bych se ještě měl z toho radovat, já, který jsem v poctivosti a ve věrné službě sešedivěl, aby se řeklo: jeho příbuzný dopustil se toho a toho a schovával jednoho z těch, kteří vlastního jeho strýce chtěli zabit. Slyšíš? Rozumíš? Víš, co u mne je Polák, a tys mu poskytl, mně jako na potupu, přístřešek. Mně, jenž to s tebou a tvou rodinou dobře myslí, třeba tys toho nezasloužil a třeba že to dělám jen k vůli tvé nebožce matce, a tu —“

„A čeho si přejete, strýčku, abych udělal —“

„Čeho si přeju — Tys ho neměl vůbec přijímat. A když tu je, vydej ho tomu, komu patří.“

„Ne, to neudělám!“ zvolal rozhodně Sobota, jenž se byl až do té chvíle snažil mírně mluvit, a nyní již nezapíral, vida, že je prozrazen.

„Václav!“ prosila žena, všecka se třesouc.

Ale ani muž ani strýc si ji teď nevšimli.

„Však já také nechci, aby sem četníci přišli,“ odvětil sudí, „to bych nerad, aby se to stalo v tvém stavení, do kterého také chodím já. Ale pustit ho

musíš, pustit toho revolucionáře — pustit, pravím, však oni si ho chytanou —“

„To jako abych ho pustil a řekl: Tu ho máte, chytněte si ho!“ vpadl mu Sobota živě do řeči. „To by byla hanebná zrada.“

„Zrada!“ zvolal prudce sudí. „Zrada, na člověku, jenž je sám zrádcem, jenž zrušil věrnost své vládě — Tedy ho nevydáš? Ty raději chceš, aby —“

„Pane strýčku!“ odvážila se Sobotka prositi, všechna jsouc od sebe.

On ji však zkrátka odbyl, aby raději domluvila muži, ať není takový paličatý blázen, kterému je cizí poběhlík milejší nežli strýc a vlastní dítě.

Tu ránu Sobotka čekala, a přece přišla jako z nenadání, jako když někdo náhle na smrt raní. Byla dobře mířena, a zasáhla také Sobotu.

„Ano — vlastní dítě —“ opakoval sudí. „To mám za to, že jsem se vás a tvého hochu chtěl ujat a o něj se starat —“

„A proč jste to, strýčku nebo ten, který vám to zradil, a byl to jistě výběrčí, proč to neudal četníkům,“ mluvil Sobota mírněji, „proč na mně takové věci žádáte?“

„Protože jsem nechtěl, abys měl ostudu, aby se nemohlo říci o tvém domě —“

„Ach, ostudu! A co bych měl, kdybych teď já sám udal toho ubožáka! Přijal jsem ho, s důvěrou ke mně přišel, a teď bych ho, teď bych ho sám udal, když jsem mu slibil, aby se nic nebál? Strýčku, mějte slitování!“ začal Sobota prosit. „Ani nevíte, v jakém jsem skřipci. Hrozíte mně Vašíčkem. Je pravda, co bych to zapíral, že jsme si vždycky myslili, že ho neopustíte, jediného vnuka vaší sestry. A teď by on měl za mne trpět. Strýčku, a ten tam je také člověk, je jako štvaná zvěř, má ženu, má děcko; a vydám-li

ho, vydají ho pak také, a Bůh ví, co se s ním stane. A on za to nemůže. Smilujte se, ne nad Polákem, ale nad člověkem!"

"Tak, a nebyl-li jsem já také člověk, když jsem konal svou povinnost a když mne za to chtěli zabit, hanebně zákeřnický zabit, a že teď mám do smrti tuhle," a ukázal na prsa, "pěknou památku? Marné mluvení. Už jsem řekl, a víš, co máš dělat. Dal jsem četníkovi oznámit, aby byl přichystán, že je tu v místě uprchlý Polák, ale neřekl jsem mu ještě, kde. Tedy, buď toho spiklence ihned pusťš, řekneš mu, aby si šel, a četník ho sebere mimo tvůj dům —"

"Ne, to neudělám, a kdybych —" vpadl mu Sobota prudce do řeči a mávl rukou tak, až se mu pramen vlasů s temene smekl. Obličej jeho pobledl, oči se mu zajiskřily, a hlas se mu třásl. Když žena jeho rozplakavši se, v ten okamžik ho za ruku brala, chlácholic ho a prosíc, aby se pamatoval, odstrčil ji, a jak byl rozčilen, rozpálen, stál proti strýci a zprudka mluvil:

"Byl bych hanebník, kdybych to udělal. Jsem jen sprostý řemeslník, ale mám kus cti v těle. A máte-li vy to srdce, udejte si ho sám, udejte jeho i mne, ať nás zavrou, a vymstěte se na mém hochovi a tuhle na ženě. Však vám to bude snadná věc, když jste mohl oslyšet bratra, když vás pro boha prosil o podporu, když jste mohl nechat jeho dítě cizím lidem, těm Polákům. Však zrovna ten, co tu je, a ten vás také zná, mohl by vám povědět o ubohém hochu po strýci faráři, jak také v té revoluci bojoval. A také padl, slyšíte. A když to máte za takový zločin, kdo ho tam vehnal?!"

Umkl, dále nemohl rozčilením —

Sudí stál proti němu bez pohnutí, opíraje se rukama vzadu o knihařský stůl, rozzloben a pln úžasu

nad smělosti toho mudrlanta; škublo mu několikrátě kolem rtů, jako by se mu chtěl usmáti, až pak vyrazil prudkým hlasem:

„Tak, to mně — mně — ty! Takový! — Dobře! Když tak chceš, ty blázne bláznivá! Ale pamatuj si to! Ty ani nevíš, jak jsi se opovážil, mně — Však uvidíš! Ale to si pamatuj a nehlas se, to ti povídám, nehlas se vícekrát! —“

A hned se bral nad obyčej kvapně ke dveřím. Sobotka za ním. Chytila ho za ruku, prosíc pana strýčka. Ten se jí však vyškubl, ale knihačka majíc toliko syna na mysli, na kterého v tu chvíli i sám otec zapomněl., nedala se zastrašit a kvapila za panem strýčkem, prosíc, aby tak neodcházel, aby ji vyslyšel. U dveří ji však Sobota zastavil.

„Až sem a nic dále!“ zvolal rozjitřen jednáním strýcovým. „Dále nesmiš —“

Zatím už bouchly dvěře, a sudi byl ten tam. Sobotka plačíc sklesla na židli a zakryla si tváře. Muž její však vyraziv ven hnal se po schodech nahoru na sedničku. V divém chvatu zaklepal na dvěře a zvolal temným, pohnutým hlasem: „Pane Dąbrowski! Otevřte, já to jsem! Pane Dąbrowski!“

Ticho.

„Pane Dąbrowski, rychle, otevřte, rychle!“

Ale nikdo se neozval; ani kroku, ani hlasu. Sobota vzal za kliku, a dvěře povolily. Světnička prázdná — Polák zmizel.

Sobota si bezděky vydechl, ač nechtěl ani svým očím věriti. Vešed všechno si prohlédl. Ukryt tu není, odešel. Jak, kam? Klíč je ve dveřích.

Když sestoupil dolů, potkal na síni učedníka z ulice přicházejícího, kterému byl ráno nějakou práci schválně v krámě uložil. Mistr na něj, proč že není v krámě.

„Byl jsem, ale tu přišel pan Linhart, a ptal se, kdo že je ve světnici, že slyší nějaký prudký hlas. Řekl jsem mu, že pan sudi. Pan Linhar tmě poslal pryč, k nim, abych řekl, že nepřijde k obědu, a pak abych se stavil u Novotných stran příležitosti, aby hned zapráhli, že už vědí kam, a pak, abych mu přinesl tabáku. A teď tu není —“

„Dej sem, a jdi do krámu, po práci — a mlč, to ti povídám, mlč!“ přerušil ho Sobota bera od něho kornoutek. A v duchu si pomyslnil: „Buď pán bůh pochválen! Je z domu, s ním —“

Pak se obrátil a volněji, jaksi mdlým krokem vrátil se do světnice. Sobotka seděla jako prve a plakala dosud. Stanuv opodál, mlčky si přihladil vlasy s týla do předu, a soucitně hleděl na ženu. S tváře mu zmizela bledost a z očí lesk prudkého hněvu. Byl vážný, cítil ránu, nebyl však skličený.

„Mlč, stará, neplač. Nedáme se a zase to nějak půjde —“ těšil.

„Ale Vácslav!“ — a žena z hluboka povzdechla.

„K vůli němu je to, pravda, velká škoda, ale já jsem jinak jednat nemohl. Mlč, stará; vydrželi jsme to osm let, vydržíme to, dá pán bůh, ještě nějaké to léto. Hoch nesmí trpět a musí dostudovat, a kdybych měl jíst bramborové šlupky. Ale musí z něho něco jiného být, nežli je strýc,“ dodal ostřeji. „Ne, aby zapomněl, z čeho je, a tak se odcizil.“

„A strýc snad také na dosmrť se —“

„O tom ani nemluv. Ty ho neznáš. A kdyby snad já ho prosit nepůjdu. Ani o něm nemluv!“ A lice Sobotovo se schmuřilo. Žena se nad jeho nevídanou rozhořčeností zarazila. Neřekla však už ani slova, jen se otázala:

„A četník?“ —

„Ať si přijde. Sednička je prázdná, a Polák je pryč.“

Sobotka zapomněla na svůj zármutek. Nehlesla, ale tvář její se ptala.

„Linhart ho odvedl. Kam, ani sám nevím —“

„Ó, že se to nestalo jen chvíli dřív, nežli přišel strýc!“

„Bylo by se stalo, kdybych byl měl jenom zdání, že jsme zrazeni.“

„A kdo to strýci řekl?“

„Nevím, ale myslím si, že to byl Hlásek. Kdo jiný! Něco on zpozoroval, pak zaslechl, co ten tlachal Mytýska po hospodách asi roznášel —“

„Ó, já jsem si to myslela!“ zalkala Sobotka.

VIII.

Nikdo neměl v Šalamounské ulici ani potuchy o tom, co se toho rána událo v Sobotově stavení. Jen výběřčí Hlásek věděl, proč tam pan sudí šel v ten neobyčejný čas a co tam chce. Vždyť mu sám všecko udal, co byl viděl a slyšel, i domněnku svou, že to bude asi nějaký Polák, jak se teď o nich mluví, že utíkají. Sama tato domněnka, u Soboty velice pravdě podobná, sudiho rozčilila. Proto dlouho neuvažovav, zamířil k sestřenci, aby nepropásl vhodné doby a padl na něj ve chvílku, kdy se toho jistě nenadál. Co sudí meškal u Sobotů, obcházel výběřčí stavení z ulice, dvěře a okna hlídaje, kdežto žena jeho stála u plotu a pozorovala sousedův dvorek, aby tu snad zadem někdo neproklouzl.

A jak tak chodil a číhal, zahlédl Linharta, jenž po podsíni se jako stín kmitl a zmizel v Sobotově stavení.

„Aha,“ pomyslný výběrčí. „Byl nejvyšší čas. Linhartiček má v tom také prsty. Jak by ne! Ale už ptáčka nevyvedete —“ a v duchu se smál. Trvalo to hodnou chvíli, nežli pan sudí vyšel. A jak vyšel! Všec ještě zarudlý.

„Nechce ho vydati,“ pravil prudko — „myslí, že jsem jen hrozil. Ale aby viděl. Jděte, pošlete pro četníka —“ a odešel domů.

Za chvilku po té počala si Šalamounská ulice těch neobyčejných věcí všimati. Bylo viděti lidi u oken, pak už ven vybíhali a kdo ví jak, Hlásek o tom věděl, rozneslo se celou ulicí i dále v pohnutých skupinách, že u Sobotů hledají toho cizího podezřelého člověka, kterého včera starý Mytýska viděl, a že to je nebezpečný člověk, rebelant... Mrázek kostelník se tu také namítl, a jak ho zvědavost hnala, zašel k Sobotovi. Vrátil se však brzo, a nepochlubil se, jak pořídil, jen to povídal, že četník všecko prohledává od půdy až do sklepa, všechno všudy, každý kout.

I četníka se konečně dočekali. Vyšel sám a sám. Výběrčí div nesezelenal, zvláště když uslyšel, že četník Linhartička, na kterého se Hlásek ihned ptal, ani okem nespátril.

„Ten mi vytřel zrak!“ v duchu si opakoval; doma pak se na ženu obořil, že špatně hlídala, že toho cizince propásla, ten že jistě zadem utekl. A pak opět sám sobě vyčítal a opět se omlouval u sebe i u pana sudího, kdo že by byl pomyslný na toho krejčího, a hlavně na to, že by za dne se odvážili, že myslil, když tam bude pan sudí, že se Sobota ani nehne, a ona, co by sama si počala. —

Zvědavci se rozešli; všecko však město mluvilo o tom, co se u Sobotů stalo. Když se rozneslo, kdo u knihaře meškal, nebylo z občanstva nikoho, kdož

by nebyl při něm a nezavrhoval především jednání výběrčího, vyjma snad ten jeho stůl.

U Sobotů pak sešlo se záhy odpoledne mimořádné sezení besedního kollegia. Scházeli však Linhartiček a Mrázek, jenž po přivítání, jaké mu byl Sobota pro jeho babskou zvědavost udělil, netroufal si dnes přijíti. Hovořilo se nejvíce o výběrčím a strýci sudím. Jinak Sobota mnoho nevykládal, jsa nějak zamklý. O Linhartovi řekl, že nic neví; a mluvil pravdu. Sobotka se skoro ani neukázala.

Večer pak, když osaměli, vzala papír a péro, a sama se dala do psaní. V tom psaní napsala také tuto větu:

„Ani nevíš, milý Vašíčku, co jsi nám udělal, žeš nám toho Poláka poslal. Máme z toho velikou mrzutost a hněv s panem strýčkem, a myslím, že to bude sotva k správě. Vždycky jsem si myslila —“

A tu přestala, jako by dále nemohla. Pak odložila péro nadobro. Vešel Sobota s Linhartičkem, na kterého schválně čekal v krámku, svítě tam nad obyčej dlouho. Krejčík byl vesel a mnul si ruce.

„To jsme to vyvedli —“ opakoval si. „To jsem vytřel zrak tomu — a tomu sedmašedesátníkovi. Neměl dětí dost, chtěl ještě Poláka spolknout —“

A pak vypravoval Sobotovi, jenž se již nemohl dočkat, jak uslyšev od učedníka, že je ve světnici sudí, hned si vzpomněl, že venku na ulici uviděl Hlásku, an nějak podezřele okouní, a tak že se hned rozhodl. Učedníka poslal pro příležitost na večer objednanou, sám pak že letěl nahoru pro Poláka, a že mu zkrátka řekl: „Je zle! Pojdte!“ A ten jako by už věděl, že hned vstal. Vyvedl ho síni na zad, když byl prve opatrně prozkoumal, není-li tam někdo. Zahlédl u plotu Hláskovou. Tu poznal, že se nemýlí, že je zle. Nešel tedy přes dvorek a zahradou ven, jak měl v úmys-

slu, protože by je Hlásková jistě zahlédla, nýbrž zavedl Poláka do Sobotovy kolničky, co stála hned u stavení, a do které mohli, aniž kdo jich zpozoroval. V kolničce se opřeli, vyrazili dvě prkna a stanuli na dvorku souseda s druhé strany. A tu pěkně zadem a jeho zahrádkou pryč ven.

Hlásková, netušíc, že by tudy hlidaný mohl přehnouti, té strany si nevšimla a u sousedů, pro štěstí, přechajících také nikdo neviděl.

„A kdyby,“ pravil Linhart, když až sem došel, „ti by tak nebyli jednali jako ta pleva mizerná. Však mně nejprve napadlo, abych Poláka u nich schoval; ale hned si povídám, že by ho tam také třeba hledali. A tak hajdy ven. Otevřeli jsme si petlici u branky a byli jsme v poli. A teď jsme uháněli. Jen o to jsem měl smrtelnou úzkost, bude-li Novotný s koňmi na místě. Bodlo mne, když nebyl. „Já řku, pane, chvíličku počkáme —“ A jak jsme byli, zahráti, udýchani, skrčili jsme se v příkopě za šípkovi a čekáme. A v tom ti — hrrhrr — kola! Jako muzikal Byl to Novotný. Vskočíme do bryčky, on práskl do koní a ujíždíme. Ale teď, Jezus Marja, mně napadlo, že ten Polák nemá peněz. A já také skoro nic neměl. Co měl Novotný, to dal, ale kam pak s tím — na železnici až do Krakova —“

„A jak tedy —“

„Jak? Dobře. Jak jsme jeli kolem Volšanských (byla to zájezdná hospoda u silnice nejbližší u města S.), „povídám Novotnému, aby zastavil. Skočím dolů a na Volšanského, že jedu k stání, že musím mít padesátku, a že jsem teprve teď si vzpomněl, že jsem nechal peníze ve stole. Abych se vrátil, to že nejde, ať mně ji do zítřka půjčí —“

„Půjčil?“

„Roztáhl opasek a vysázel padesát jednušek. A zas hajdý dále. A tak jsme dojeli šťastně na nádraží —“

„A jak tam? Nepoznali ho, neměli podezření?“

„Nic — Četníky jsme sice potkali dva, ale já jako by nic, mluvím hodně nahlas, rozkládám — Však by ho také ani vlastní žena v těch brejlich nepoznala, a jak jsem ho vystrojil. Koupím mu listek, vedu ho k vozům — bože, jak jsem toho Hlásku zažehnával! Nebýti jeho, mohlo to býti v noci a jistější. A to tak, za bílého dne! Konduktor otevře dvířka — a já vám zůstal jako zkamenělý. Dva četníci ve druhé přihradě! Ale sebral jsem se, a Polák, je pravda, chlapík, držel se znamenitě. Žádný strach, nic, vlezl do vozu a já ještě naschvál německy za ním: ‚Šťastnou cestu‘ a aby to dohonil, co v noci zameškal, aby spal, že bude mít pokoj —“

„A četníci —?“

„Ohlédli se po nás, změřili nás, a pak zas hráli v karty. — V tom dali znamení. Polák mi podal ruku a tak mi ji tiskl. Bylo na něm viděti, že ho to dojalo, a povídá potichu a na spěch, abych vás pozdravoval.“

A Linhart dále vypravoval s mnohými dodatky a v řeči odskakuje, jak Polák cestou v bryčce na Sobotovy vzpomínal, jak jim děkoval a litoval, že jim způsobil zajisté velikou nesnáz.

„A jak, troufáš-li, že dojede?“ ptal se Sobota.

„Nevím, ale myslím, že dojede. Jak už je ve voze a uhání — — Ať ho třeba telegrafem stíhají. Jak on už bude na své straně — a pak je tak ustrojen, že by v něm nikdo nehledal, co je. To byly mé nejpovednější šaty.“ Usmál se a dodal: „Však uvidíme. Po- vídal, že nám bude psáti. Dojde-li psaní, bude dobře, ne-li, pak chudáka cestou lapli —“

A nyní zase musil Sobota vypravovati, co a jak, při čemž se Linhart s ním snášel v tom domnění, že výběrčí jistě to všechno sosnoval a navlékl.

IX.

V městě S. dlouho ještě mluvili o Polákovi, jeho útěku a stíhání, jakož i o tom, jaké měl Sobota k vůli němu potahování u úřadu. Ale nic se mistru nestalo, a Linhartíček jen se zasmál, když také dostal obsýlku. On a Sobota stali se, jak se říká, hrdinami a rozumí se, že mezi vlastenci v městě hned se sebrala ta padesátka, kterou si „k stání“ od Volšanského hospodského vypůjčil.

Za to Hlásek nikterak nepostoupil ve vážnosti; dvojnásobná zloba, kterou na jevo dal k tomu nebohému uprchlíkovi i k Sobotovi, ukázala ho v pravém světle. Také skrze to své jednání přišel o nájemníka. Pan sudí se mu vystěhoval, a to ještě do nového roku. V S. se mu znechutilo. To, že se nadobro rozešel s jediným příbuzným svým, bolestně ho nedojímalo; ale mrzelo ho vedle něho bydlet i mítí ho často na očích. Také pozoroval, že v městě na něj divně hledí. Měl to bez mála tak, jako tenkrát v Haliči, když toho hraběte nechtěl pustit. A tak se zkrátka rozhodl a odjel do Prahy. Nežli se tak stalo, Sobotka se tajně pokusila, aby se k němu dostala a s ním promluvila. Ale ani na oči mu nesměla. Rozplakala se lítostí, jak že tak může někdo býti tvrdým, a ještě ji pak Sobota nepochválil, když se dověděl, kde byla.

Hlásek přišel o nájemníka, ale na Sobotovi se vychladil. To měl náhradou, a to vlastně chtěl. Ucíti to dost ten zadlužený mudrlant, jenž nechtěl mítí před ním nijaké vážnosti, vždycky se jeho mínění opíral a je vyvracel a ještě by si nejraději z něho šašky tropil, a jenž mu smíchu nadělal tenkrát s tím dětí polykáním . . .

Sobotka se nevzkřísila až o vánocích, když přišel domů její Vašíček, když ji těšil a domlouval, aby se

zbytečně netrudila, že otec jinak jednati nemohl, a k vůli němu, Václavovi, aby si žádných starostí nepřipouštěla, on že se již nějak protluče, že se ve velkém městě spíše uchytí, a že to, dá pán Bůh, i bez strýce půjde. A když tak mluvil ten hodný hoch, statný, zdravý, jiskrných očí a bujné hlavy, vycházela v matčino srdce útěcha a stará důvěra. Pak si zase zanovala, nejprve pobožnou, pak i světskou, doma i na dvorku, až Hlásek v duchu zaklel samou mrzutostí, že sousedův „kanár“ zas už začíná.

Po novém roce došel list, z daleka, až z Haliče. Když ho Sobota otevřel a poznal, odkud je, zasvitlo mu v očích a řekl: „Alespoň to nebylo nadarmo!“ a myslil tu svou oběť. Ihned poslal pro Linharta, a spolu se dali do čtení. Bylo nad očekávání snadné, protože list byl česky napsán. A přece pocházel od toho Poláka, Dąbrowského. Ten nyní oznamoval, že dříve nemohl psáti až teď, ač byl by rád tak učinit; že setkal se dobrou náhodou se starým známým, Čechem u Krakova usedlým, a ten že nyní pro lepší porozuměnou píše ve jménu jeho, šlechtice Liskowského —

A tu knihař s krejčím na sebe se podívali.

„Vida, já to hned povídal, že to není obyčejný bojovník —“ mínil Sobota.

„Toť člen tajné vlády!“ dodal Linhart.

A dále se Liskowski omlouval, že hned svého jména neudal, aby mu za zlé neměli, a povážili laskavě, že byl na útěku, v neznámé zemi, a že jeho jméno právě mohlo se mu státi osudným. Chtěl už druhého dne, přesvědčiv se o české upřímnosti, Sobotovi všecko říci, ale v tom že přišel ten náhlý útěk. Polák upřímně litoval, že se nemohl se svým hostitelem a s jeho manželkou rozloučit a jim poděkovat, a litoval také, že jim snad způsobil veliký hněv u pana

strýce, sudiho. Psal, jak byl překvapen, když ho na ulici shlédl.

„Poznal jsem ho ihned, neboť jsem měl s ním vážné jednání, a zvláště můj přítel hrabě R . . . ski, jenž na jeho rozkaz byl vězněn a k vůli němuž byl pan sudí těžko raněn. Však o tom zajisté víte —“

A opět se knihař s krejčím na sebe podívali, a Sobotka naslouchajíc hlasitému čtení, nahlas dávala na jevo svůj úžas.

„Ti se tak měli setkali!“ pravil Sobota.

„Bože, jak divná náhoda!“ opakovala knihařka.

„Tak to byl ten hrabě! Tohle kdyby tak Mrázek věděl!“ vesele Linhart dodal.

„A kdo bodl tenkrát —“ Sobotka své otázky zplna nevyslovila. Ale rozuměli jí.

„O tom nic nepíše. Ví to jistě, ale nač by to také povídal.“

Pak dočetli psaní polského šlechtice, jenž jim ještě jednou vroucně děkoval oznamuje, že manželka jeho i dítě jsou zdravý a dobře ukryty, on že sám na ten čas k nim nemůže, ano že musí do světa, do ciziny, a tam teprve, až si najde vhodné místočko, shledá se se svou rodinou, po které tolik touží . . .

Rozumí se, že o listu emigrantově v Sobotově kolegiu dlouho a živě rokováno, ač ho slovně neslyšeli, nýbrž jen dle ústní zprávy Sobotovy poznali.

Na podzim po těchto událostech vypravovali u Sobotů svého Václava do Prahy. První rok, pokud tam neměl žádných známých a žádné odnikud podpory, bylo to dost těžké. Ale přece sehnali, čeho syn potřeboval, a sháněli dále po celý rok, ač náklad ten byl na ně veliký. Ale oni šetřili, od úst si utrhovali. Sobotka vařila skoro už jen „kápku“ a Sobota již ani „na studeno“ nekouřil. Přičiňovali se, seč byli, dobře však cítili, že by to dlouho nevydrželi, kdyby

nepřišla nějaká úleva. O tu se Sobotka pokoušela. Za nějaký čas připomenula muže na Pražského strýce, o němž on se teď nikdy nezminil, pak zafukala, ale jen pozdálce, stran psaní, že by se to přece mohlo zkusit, že strýce snad zatím zlost přešla. Ale Sobota byl přece jen z jeho rodu. Nechtěl ani slyšet.

A tak šetrila knihařka dále na syna a pak kromě toho na něco zvláštního, což bylo jejím tajným plánem: na cestu do Prahy za Václavem. Těšila se na ni jako dítě, neboť Prahy ještě neviděla, a měl ji tam Vašíček provádět a všechno jí ukazovat, a pak — To však bylo to vlastní její tajemství, jež nejprve syn uhodl, když jala se zdaleka vyzvídati, kde asi strýc bydlí, že by ho přece ráda viděla, a třeba navštívila, dodala podruhé, ačkoliv jí to pantáta zakázal. Václav toho matce odepřítí nemohl a tak ji zavedl ke strýcovu bytu. Sám však čekal dole před domem. Dlouho nečekal. Matka se vrátila s takovou, jak se nadál. Strýc byl nesmířitelný.

Sklamána, v tu chvíli zarmoucená i rozmrzelá, odcházela od prahu tvrdého starce, zařikajíc se, to že byla její poslední k němu cesta. Tolik doufala, tolik se na Prahu těšila, a jistě že hlavně k vůli tomu, aby strýce usmířila! Všecko marno!

Od té doby vzdala se této naděje, kterou se dosud ustavičně těšila. Tížilo ji to ovšem za nějaký čas, ale pak se opět sama utěšila, co že tedy platno, že tedy to na nich samých zůstane, avšak že pán Bůh to nějak dá, aby to vytkli. A jednou, až nebudou moci, však on Václav na ně nezapomene a nenechá jich o hladu.

Tak asi též Sobota uvažoval, jenže jeho mysl se nesla výše. Také pevně doufal v synovu pěknou budoucnost a v duchu ho vídal doktorem, učeným, statečným neodvislým mužem, jenž má vážnost ve svém

místě, kde znamenitě působí; vídal ho v čele jiných, četl již v duchu napřed o něm v novinách jako o poslanci.

„Bude samostatným,“ říkal si, „a to je to hlavní. Bude mít vážné postavení a přece nezapomene, z čeho je, a neodcizi se, bude pro nás bojovat a rád uzná: Tuhle můj tatík, chudý řemeslník, mne vychoval, všechno na mne vynaložil, mozočil se, ten má také nějakou zásluhu.“

To byly Sobotovy nejkrásnější sny, jeho největší útěcha, když na něj doléhaly starosti a posléze i často nedostatek. A zdálo se, že se může opravdu tak těšiti, neboť syn jeho byl zvedeným mladíkem, statečným, jarým, nadšeným, jenž už jako student pomáhal v rodném místě plašiti mlhu neuvědomělosti.

U Sobotů byl jako hlavní stan S. . . ské mladé nadšené generace. Mladý Sobota byl duší divadelních, vlasteneckých představení, on vedl pořádání besed, on pomáhal hlavně zakládati čtenářský a zpěvacký spolek. A všude ho měli rádi, všude si ho vážili, třeba že otec jeho hloub a hloub klesal. Už prodal roli, už byl i jeho domek v nebezpečení.

Ale u Sobotů nezoufali. Starý se ovšem časem zamyslel, stranou povzdechl, a Sobotka si tajně i zaplakala, ale před mužem chudák a ještě více před synem nezasteskla. Když byl Václav doma, nic nezvěděl o jejich starostech a trampotách; matka si notovala, prozpěvovala před ním, a když se tak studenti u nich sešli a vzpomněli na nějakou národní, starou, jim málo známou, Sobotka chutě vybrala ji ze své nevyčerpatelné pokladnice písní, a zazpívala příjemným, ale nyní již slábnoucím hlasem. —

Besední kolegium zůstalo Sobotovi ovšem věrno. Scházeli se jako jindy, jen že ne již plným počtem. Šíma starý, jenž uměl tolik veselých příběhů z vandru,

odešel, když byl mladý Sobota už na třetí rok v Praze, na dalekou cestu do věčnosti. Nejvíce toho litoval kmotr Čermák, široké a plné tváře s tenkým, táhlým nosem, velikých a dobráckých očí, jenž se už teď neměl čemu zachechtati. Mrázek se svým vypravováním o znamenitých jídlech na děkanství a co on rád a o panně Apince málokdy teď přišel na řadu, poněvadž besední kollegium mělo skoro pořád hojně důležité a vážné látky.

Nastalyť časy velice pohnuté. Už se nemuseli tak četníků báti, jako za regimentu Bachova, a tak přepatrně náhledy své pronášeti a tajiti leccjakou knížku ostřejšího poněkud tónu. Už se jednalo, a hlasitě a mocně počal se národ hlásiti o staré, nepromlčené své právo.

To bylo něco pro Sobotu i pro Linhartíčka, když se tak veřejně psalo a jednalo o české koruně, o níž knihař tak rád vykládal! A pak už nebylo jen noviny čísti a rokovati za soumraku v létě na podsíni, nebo na podzim a v zimě u kamen. Rozproudilť se hlučný život politický. Byla to doba slavnosti, táborů, voleb hlučných a nadšení, kteréž je dnešního dne už jen historickým. Tenkrát Sobota a jeho besední tovaryšstvo začasté velmi činně vystoupili, zvláště o volbách, a byla podívaná na malého, pohyblivého Linhartíčka a na suchého, táhlého Sobotu, jak v den volby na úsvitě voliče budili, sháněli a k ozdobeným vozům je vodili, jak, když hudba již hrála a hmoždíře bouchaly, Sobota pln radosti vylézal na poslední ověnčený a praporci okrášlený vůz a volal:

„Je nás na tři sta, máme padesát vozů a deset koňáků!“

A jak se mu oči zajiskřily, a vyhublé lice zardělo, když od vozu k vozu hlučeť nadšený jásoť, když hudba hrála, a za hřímání hmoždířů vytrhly vozy do soused-

ního města k národní volbě. Ale byla to doba také mnohého protivenství. —

Tou dobou již Sobota synovi do Prahy peněz neposýlal. Statný hoch mu psal, že již nechce jich déle sužovati, a že se nějak obživí. Úleva ta přišla však pozdě. Dřívější léta studii Václavových Sobotovi tak ublížila. Pro syna se hmotně zakrvácel. Byl už nejvyšší čas, aby se Václav nějakého místa dodělal. Dle prvnějších výpočtů mohlo tak už být, ale Václav zdržel se právě tím, že se sám vyžíval, že se nemohl studiu zcela věnovati. Se Sobotovými bylo zle, jak Hlásek na určito minil tvrdě, že přijdou o všechno.

Jedno jim však zůstalo: naděje v syna. Ta sílila Sobotku a nedávala jejímu zpěvu umlknout. A Sobotovi se vyplňoval sen jinou měrou. Zarděl se až radosti, když mu poslal syn noviny, v nichž byla báseň s jeho, Václavovým jménem. A pak už přicházely noviny takové častěji a častěji, pak četl Sobota svému kollegiu články nějaký od Václava. Byl na něj hrdým a oslazoval si tak všechnu trampotu: nedostatek v domě, klopotné jízdy na jarmarky; a když tělo jeho počalo nějak chřádnouti, těšil se, že bude lépe, a Sobotka také, že se Sobota zase pozdraví, až si bude moci vylehčiti, až Václav — — Na sebe ani nevzpomněla . . .

A tu jednou přišlo číslo novin, které Sobota jal se jak obyčejně své společnosti předčítati. Ale tentokráte nedočetl. Umlknul rázem a ruce s novinami mu klesly. Jeho Václav, novinář, byl odsouzen na šest měsíců do vězení.

To byla krutá rána jmenovitě pro Sobotku. Dlouho, dlouho pak nezpívala. Sobota snesl tu ránu mužně.

„Co platno,“ těšil se sám. — „V boji musí někdo padnout nebo rány utříti. Havlíček také trpěl . . .“

Sobota pracoval, chňátraje, jak jen mohl. Nicméně byl u nich začasť nedostatek, když mistr často teď

postonával; a jinak bylo ještě smutněji. Václav seděl v žaláři. A pomoci nebylo! Sobotka všecka skličená připadla ve své úzkosti zase na strýce sudího domnívající se, že má mezi pány u soudu jisté známosti, a že by snad mohl Václavovi alespoň uleviti.

Sobota však věděl, jak jest.

„Ani na to nepomýšlej!“ pravil pokašlávaje. „Pomoci tu není, a Václav by ani nedopustil, abychom za něj prosili.“

Nejvíce Sobotu tížilo, že nemohl do Prahy, za synem. Choroba mu hlavně nedala. Těšil se až na jaro. A to mu skutečně přineslo úlevu a velikou radost. Přišlo nové ministerium, a to dalo všem politickým vězňům amnestii. Tenkrát přichvátal Václav domů k nemocnému otci a rozplakal se, když viděl jeho hubenou, sešlou postavu, jeho vpadlé líce. Začal ho prosit, aby mu odpustil, ale knihař stisknův mu ruku řekl:

„Mlč, vždyť mám s to rozum. Nebude to, dá pán Bůh, také nadarmo.“

A Sobotka rozradostněná nad příchodem synovým přisvědčovala svým „bárci, bárci“, ač slovům mužovým zplna nerozuměla. Sobotovi se uvolnilo. Snad to bylo tím, že syn přijel a snad také tím, že přivezl s sebou takové noviny!

Věděl více nežli bylo v novinách, jak se ve Vídni proud obrátil, jak se mluví o vyrovnání s českým národem. — To se Sobotovi vyjasnilo! Co se pak namluvil s Linhartem a s besedníky, jak by bylo, kdyby došlo k české korunovaci, a jak oni by ji oslavovali. „Já bych vám tu nezůstal,“ říkal Sobota, „a kdybyste mne za řetěz ukovali. To já půjdu do Prahy podívat se, jak budou korunovat českého krále —“

A podobalo se víc a více, že se toho dočká. Z počátku ovšem pokrucoval hlavou a nedůvěřuje

souhlasil s Linhartem, že r. 1848 také střeleli a oslavovali a pak že přišel Bach. Ale čím dále tím více se od tohoto mínění odchyloval, až i počal Linhartíkovi pochybovači rozhodně odpírat.

A Sobotka také zas počala notovat a zpívat. Nerozuměla ovšem podrobnostem událostí politických; slyšela však, že bude lépe, a z toho těšila se na lepší budoucnost svého Václava. Ale pak přišla ji zase starost. Sobotka, jenž na jaře se vzpamatoval a po celé léto se dosti držel, počal po žních zase postonávat, až ulehl. Z Prahy však nosily noviny stále veselější zprávy, jež syn také svými doplňoval. Oznámil, že si odbývá již poslední zkoušky a do podzimu že bude doktorem, a do té doby že snad bude také korunovace.

„A tak, milý tatínku, přijedete třeba dvakráte za sebou do Prahy. Korunovaci neopustíte a při mé promoci také musíte být.“ A v doušce oznamoval, že onehdy potkal strýce sudího, právě když šel od rigorosa, a tak že se k němu přihlásil.

„Přijal mne chladně, a když jsem se ho otázel, co že říká nastávající korunovaci, odbyl mne, že ještě není po ní. A tak jsme se za krátko rozešli. On už jinačí nebude.“

„Nebude, nebude — Ale o korunovaci bych se rád s ním sešel a s ním promluvil,“ mínil knihař.

Sobotka již o ní mluvil jako o jisté, ač ještě o ni veřejně nebylo psáno. Těšil se ustavičně na ni a na synovu promoci. Sobotka, toť se ví, že horlivě mu přisvědčovala, o tom s ním skoro stále rozmlouvajíc a těšíc ho, když se mu nechtělo uvolnit. Z besedního tovaryšstva teď častěji k nim přicházeli, jeden po druhém, nemocného navštívit. Když se tak o něm někdy smluvili, pokrucovali hlavou, a pak už si řekli:

„Jara nedočká —“

„Půjde za Šimou —“

Ale jak okřál, jak se mu líce vyjasnilo, jak mu v očích horečně zasvitlo, když jednoho odpůldne přiběhl Linhart všecek udýchaný, přímo z pošty, a již ve dveřích volal:

„Už je to tu! Už věřím, bude korunovace!“

A rozbaliv noviny jal se čísti svému druhu:

„Majíce v paměti statoprávní postavení koruny české —“

A jak četl památný reskript ze dne 12. září, Sobota sepjal na peřině bezděky své vyhublé ruce a poslouchal v radostném vytržení. Když Linhart dočetl, musil poslední řádky opakovati.

„Čti je ještě jednou — ale pěkně zvolna!“ A pak dodal: „Já to vždycky říkal, že to dojde ke korunovaci. Jen abych se ji dočkal!“ a tu z hluboka a smutně povzdechl...

Linhartíček měl přece pravdu, když z počátku pochyboval. Jest dobře známo, co se stalo. Sobota však, který již novin do rukou vzíti nemohl, o tom nezvěděl, že nedošlo ke korunovaci. Linhartíček měl ten nápad, aby mu zatajili tu smutnou pravdu, a mladý Sobota mu byl za to velice vděčen, že nezkazil umírajícímu otci upřímnou, velikou radost, že nedopustil, by zraněno bylo poctivé to, vlastenecké srdce už už dobíjející.

A tak odešel mistr Sobota, poslední mudrc Šalamounské ulice, v té jistotě, že korunovace byla na čtrnácte dní odložena.

„Odložil jsem ji na čtrnáct dní,“ pravil Linhartíček smutně mladému Sobotovi, „poněvadž jsem věděl, že pantáta jich nedočká. A na jak dlouho je asi opravdu odložena? — Snad ne na vždycky?“

„To dá Bůh, že ne; jen nesmíme jí my sami ze svých srdcí odložit.“ A stiskl mistrovi ruku.

V tu dobu již soudce Záleského nebylo. Odesel před Sobotou raněn byv mrtvici a nedočkav se ani toho, co prorokoval. Na doktoru Václavu Sobotovi se vyplnily knihařovy tužby a přání, až na to, že se nestal poslancem. Za to v pohraničném městě, na rozhraní jazykovém, bylo vhodné místo pro něj a působil tam znamenitě. Neodcizil se ovšem, ale hájil svého rodu; nezapomněl, z čeho pošel, a nezapřel, že tatík jeho byl chudý řemeslník, který na něj všechno vynaložil, pro něj se mozolil a jenž má o něj hlavní zásluhu.

Dědictvím zůstaly doktorovi po něm dva staré obrazy, Jana Žižky a Karla Havlička, z rodné světnice, které pro památku zavěsil si ve své pracovně.

A Sobotka stará, ta se v jeseni svého života zase rozezpívala, jsouc nyní plna lásky, ohledů a úslužnosti ku své nevěstě, ku synově ženě, a plna radosti nad vážností a úspěchy synovými. Měla se teď pořád jako o posvícení, jak říkala. Ale nejvíce ji vnoučátka těšila. Kolébala je, vyváděla je na sluníčko, zpívala jim, pohádky vypravovala, a když pohádka došla, zanoťovala zase svým už slabým, ale pořád příjemným hlasem.

1887

